

DENETİMLİ SERBESTLİK KAVRAMININ YAPTIRIM TEORİSİ VE PENOLOJİK BAKIMDAN TAHLİLİ İLE POZİTİF HUKUKUMUZDAKİ DÜZENLEMELER

Dr. Halûk ÇOLAK **Uğurtan ALTUN**
Kanunlar Gn. Md. Yrd. **Kanunlar Gn. Md.**
Tetkik Hakimi

I. Giriş

1960'lı yıllardan günümüze ceza kavramında ve güvenlik tedbirleri konusunda büyük değişim ve gelişmelerin gerçekleştirildiği bilinmektedir. Geleneksel ceza hukuku, suç karşılığı konulan ceza ve tedbirlerin suçlulara eşit olarak uygulanmasını emreder. Ancak özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından günümüze cezanın amaç ve nitelikleri hakkındaki yeni görüşlerin ileri sürülmesi ve çağdaş ceza hukukunun faydacı yönünün benimsenmiş bulunması, yepyeni düşünce ve kurumları ortaya çıkarmıştır. Gerçekten de, bu kurumlar kaynaklarını çeşitli sebepler ve felsefi görüşlerde bulmakta ve ceza hakkındaki faydacı düşünceden, özellikle de hürriyeti bağlayıcı cezalar uygulamasının doğurduğu sakıncalardan güç kazanıyordu. Ceza hukukunun insancillaşması da bu konuda başta gelen sebeplerden biri olmuştur.¹

Hürriyeti bağlayıcı cezaların büyük önem kazandığı 19. yüzyılın ikinci yarısından bu yana, bu cezaların olumlu sonuçlar vermek, suçluyu iyileştirmek bakımından her zaman yeterli etki yapamadıkları anlaşılmış ve infaz rejimlerinde suçlunun iyileştirilmesini ve topluma yeniden kazandırılmasının zorunlu kıldığı değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Buna rağmen, kısa ve uzun süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların menfi etkilerini ortadan kaldırmak hemen hemen mümkün olamamıştır.²

Yapılan kriminolojik araştırmaların sonuçları ve suçlunun kişiliğine bilimsel yöntemlerle gittikçe daha çok nüfuz edilmesi, suçlu hakkındaki geleneksel görüşlerde de değişikliklerin yapılmasını gerekli kılmış ve suçlu, sosyal, psikolojik ve psikiyatrik sebeplerin kurbanı bulunan bir kimse gibi ele alınınca, uygulamalarından vazgeçilmesine imkân olmayan yaptırımlarında insanileştirilmesi doğal bir sonuç sayılmıştır. Bu kapsamda çağdaş ceza hukukunun faydacı karakterini gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Gerçekten de ceza, kendisinden beklenen fayda dolayısıyla meşru kabul edilince ve ceza hukukunun faydacı karakteri itibarıyla gerekli ve faydalı her türlü kurumu kabul etmesi gerekince, cezaların yerine ekonomik veya manevî bakımdan yararlı olan diğer bazı tedbirlerin konulması uygun telakki edilmiştir. Bu konudaki çalışmalar ideolojik sebeplerden olduğu kadar, ekonomik sebeplerden de kaynaklanabilmiştir. Hapis cezalarının çok sınırlı pozitif etkiler yaptığı yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra hapis cezalarının ekonomik giderlerinin oldukça yüksek olması sebebiyle, bu hâl söz konusu cezalara karşı şiddetli tepki gösterilmesine sebebiyet vermekte ve suç siyasetlerinin geliştirilmesinde temel bir sebep oluşturmaktadır. Öte yandan, cezaevlerinin kalabalıklaşması, ceza tedbirlerinin malî ve sosyal etkilerinin göz önüne alınmasına sebebiyet vermektedir.³

¹ *Dönmezer, Sulhi; Erman, Sahir*, "Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Hükmümler" C. III, 11. Baskı, İstanbul 1994, s. 1.

² *Dönmezer; Erman, age.*, s. 1.

³ Avrupa Konseyi bu konuda 1960'lardan sonra özellikle meşgul olmuştur. 1964 probation (denetimli serbestlik) üzerinde iki rapor meydana getirilmiş, 1970'de "Practical organisation of measures for the supervision and aftercare of conditionally sentenced or conditionally released offenders" yayınlanmış, sonra bu konuda Avrupa Sözleşmesi meydana getirilmiştir. Aynı tarihte "hapis hükümlerine yeni seçenekler hareketi" başlatılmış ve Pentzmann-Robert tarafından "Alternative Measures to Imprisonment" Strasbourg 1986 adlı rapor yayınlanmıştır. Bu konuda bk. *Dönmezer; Erman, age.*, s. 2.

Yukarıda belirtilen etki ve olaylar aşağıda değinilecek esaslardan kuvvet alan bazı kurumların çağdaş ceza hukukunda kabul edilip uygulanması sonucunu vermiştir.⁴

a. Mümkün olduğu ve sosyal savunma gerekli kıldığı takdirde suçluyu serbest bırakmak, ancak hakkında serbestlik ile bağdaşabilen tedavi ve iyileştirme tedbirlerini uygulamak,

b. Hürriyeti bağlayıcı cezaların infazından beklenen yararların gerçekleşmesi halinde uygulamalarına son verip, suçlunun serbest hayata iadesini mümkün kılan kurumları benimsemek.

Erteleme ve serbestliğe olanak veren benzeri kategorideki bu kurumlar kısaca;

Denetimli serbestlik (*probation*), cezanın infazının ertelenmesi (şartlı mahkûmiyet-*La condamnation conditionnelle*), şartla salıverme (meşruten tahliye-*La Liberation conditionelle*), denetimli şartla salıverilme (*Parole*), taahhüt altında hükmün ertelenmesi (*Recognizance*), adli af (*Pardon Judiciaire*), adli tevbih (*Reprimande Judiciaire*) olarak sıralanabilirler. Değişik adlarla anılan bu kurumlar, suçluluğu azaltma, suçluyu iyileştirme de etkili tecrübelerin getirdiği ceza hukuku tedbirlerinden olup, ceza hukukunun faydacı karakterine uygun müesseseler olarak kabul edilmelidir.⁵

Çağdaş ceza infaz sisteminin temel amacı, hükümlünün sosyalleşmesini teşvik etmek, yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, üretken, kanunlara ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmak, böylece özel ve genel önlemeyi sağlamak, toplumu suça karşı korumaktır.

Tarihi süreç içerisinde, ceza hukuku alanında insana değer veren düşüncenin etkinlik kazanması nedeniyle; hapis cezalarının her zaman iyi sonuç vermediği, hükümlünün toplumla bütünleşmesini gerçekleştirmede yeterli etkiyi yapmadığı, infaz rejimlerinde hükümlünün iyileştirilmesini ve topluma yeniden kazandırılmasına imkân sağlayacak değişiklikler yapılması gerektiği görüşleri ortaya çıkmıştır. Gelinen noktada, kısa ve uzun süreli hürriyeti bağlayıcı cezaların kötü etkilerinin ortadan kaldırılması için yapılan kriminolojik araştırmalarda, hükümlünün kişiliğine bilimsel yöntemlerle yaklaşılması, uygulamalarda değişiklikler yapılması gerektiği düşünceleri büyük önem kazanmıştır.

Aşağıdaki bölümlerde ayrıntılı olarak da değineceğimiz üzere, denetimli serbestlik ve gözetim önlemleri, başlangıçta haklarında mahkûmiyet hükmü kurulmadan salıverilen küçük suçluların, yeniden suç işlemelerinin önüne geçilmesi ve yeniden topluma uyumlarını sağlamak ile iyileştirme amacına yönelik eğitimi ve esas itibarıyla onlara yardım edilmesini öngörüyordu. Bu müessesenin faydalarının görülmesi üzerine, aynı sistemin koşullu salıverilenlere de uygulanması aşamasına geçilmiş, zaman içinde kapsamı genişletilerek yetişkin suçlular için de uygulamaya girilmiştir. Nihayet, cezaları ertelenerek açık ve hür ortama salıverilen mahkûmlara, erteleme deneme süresi içerisinde de yardım edilip gözetilmelerine ilişkin fikirler gittikçe taraftar bulmuş ve bu günkü denetimli serbestlik (gözetimle erteleme) uygulamasına kadar gelinmiştir.⁶

Günümüzde Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya, Estonya ve Çek Cumhuriyetinde, “probation”, “yardım” ve “arabuluculuk” gibi çeşitli isimler altında adlandırılan ve bu amaçla kurulmuş teşkilâtlanmaların ve kurumların olduğu görülmektedir.

II. Denetimli serbestlik kurumunun görünümü

A. Tarihçe

⁴ *Dönmezer; Erman, age., s. 2.*

⁵ *Erbaş, Coşkun, “Tarihi Gelişim İçinde Gözetimle Erteleme (Denetimli Serbestlik – Sursis Avec Mise A L’epreuve) ve Fransa’daki Uygulaması ile Konuya İlişkin Türk Ceza Kanunu Öntasarı Metinleri” I, YD, C. 22, Ocak - Nisan 1996, S. 1 - 2, s. 18.*

⁶ *Erbaş, agm., s. 19.*

Hakkında tecil müessesesi tatbik edilmiş bulunan suçlunun deneme müddeti içinde yalnız bırakılmayarak bir gözetim memurunun nezaret ve muhafazasına bırakılması, bu müddetin başarıyla geçirilmesi hususunda önemli bir unsurdur. İlk önceleri İngiltere ve Amerika’da uygulanmaya başlanan bu kurum, zamanla Kıta-Avropasına da geçmiş ve deneme müddeti içinde failin bir gözetim memurunun bakım ve nezareti altına konulması sistemleştirilmiştir. Bu kurum, ceza hukukunda ıslah (iyileştirme) fikrinin ön plâna geçmesi ve cezanın özel önleme niteliğinin kabulü ile yakından ilişkilidir. Kürek cezasının uygulandığı zamanlarda, cezası infaz edilen failin kendi başına bırakılmayarak serbest hayatta da kontrol altında bulundurulması ve cezaevlerinde reform yapılması fikri, bu kurumun belirmesinin ve oluşumunun sebepleridir. 1776 yılında Richard Whister tarafından Philadelphia’da kurulan bir dernek, cezaevini terk etmiş bulunan mahkûmları kendi hallerine bırakmamış, yeteneklerine uygun iş temin etmeye başlamıştır. Bundan sonra, İngiltere’de John Howard (1726–1790) ve Elisabeth Fry (1780–1845) gerek İngiltere içinde ve gerek dışında yaptıkları seyahatlerde mahkûmların cezaevlerinde halk tarafından daima ziyaret edilmelerini, kendi hâllerine bırakılmamalarını, bütün dünyaya yayarlarken, diğer taraftan da cezaevlerini terk etmiş bulunan mahkûmların yardıma ihtiyaçları oldukları bu müddet içinde yalnız bırakılmayarak, onlara iş temin edilmesi suretiyle mükerrirliğe engel olunması ve suçlulukla mücadele edilmesi fikrini müdafaa etmişlerdir. Özellikle, Elisabeth Fry’in Almanya, Danimarka ve İsviçre’de yapmış olduğu seyahatler çok verimli olmuş, cezaevindeki mahkûmların yalnız bırakılmayarak onlarla meşgul olunması ve cezaevini terk eden mahkûmlara da yardım edecek kuruluşların kurulmasının gerekçesi olmuştur.⁷

İngiltere ve Amerika’dan sonra nihayet gözetim müessesesi Kara Avrupasındaki ülkelere de yayılmıştır. Ancak bu ülkeler, müessesenin sistemine geçişte, başlangıçta oldukça temkinli davranmaya özen göstermiş ve uygulamaya ilk önce sadece küçük suçluların koşullu salıverilmeleri sırasında gözetim altına alınmalarıyla başlanmış, daha sonra ise sistem yetişkin suçlular hakkında da uygulanmaya konulmuştur. Yine de bu konuda sadece koşullu salıverilme ile sınırlı bir uygulama yoluna gidilmiştir. Bu aşamada sistemin faydalarının görülmesi ile birlikte sınırları da genişletilerek erteleme sistemine de teşmil edilmiştir. Kara Avrupasındaki bu düşünce ve uygulamalar Amerika ve İngiltere’deki gibi hızlı bir gelişme gösterememiş ve bu nedenle de ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan ve tedrici bir biçimde gittikçe genişleyip, değişikliğe uğrayan bir yaklaşımla bu günkü durumuna erişebilmiştir.⁸

Denetimli serbestlik (gözetim) kurumunun tarihi gelişimine bakılacak olursa;

a. İngiltere: Gözetim müessesesinin ilk izleri İngiltere’de, kolonilere sevk cezasında görülür. 1678 ve 1682 tarihleri arasında İngiltere’de ölüm cezası mahkûmlarının bu cezaları infaz edilmemiş, bunun yerine önceleri Avustralya’ya ve sonraları da Amerika’ya sürgün edilmişlerdir. Müessese başlangıçta tatbikatta belirmiş ve yavaş yavaş hâkimler hükümlerinde ölüm cezası yerine kolonilere sürgün cezasını tespit edip, hüküm fıkrasında da mahkûmun bir daha İngiltere’ye dönmemesine karar vermeye başlamışlardır. Yine hükümlerinde sürgüne riayet etmeyip İngiltere’ye gelenlerin cezalarının infaz edileceği de gösterilmeye başlanmıştır.⁹

Daha sonraları, uygulanan bu sistemin sertliğini hafifletmek için kolonilere gönderilmiş bulunan mahkûmların bir müddet izinli olarak anavatana gelmelerine müsaade edilmiş ve bu müddet “izin müddeti” olarak kabul edilerek gelenlerin ellerine birer “izin kağıdı” verilmek ve bu müddet içinde polis nezareti altında kalmak şartıyla İngiltere’ye kabulüne başlanmıştır. İşte polis nezareti altında İngiltere’de geçirilen bu müddet, ceza hukukunda “gözetim” müessesesinin esasını ve başlangıcını teşkil etmektedir. Elinde izin kâğıdı olan mahkûm İngiltere’nin muayyen yerlerinde serbest fakat polis nezareti altında dolaşabilmekteydi.

⁷ Önder, Ayhan, “Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler”, İstanbul 1963, s. 244 - 245.

⁸ Kara Avrupasındaki çeşitli ülke sistemlerindeki tarihi gelişmeler için bk. Erbaş, agm., s. 24 vd.

⁹ Önder, age., s. 245.

Daha sonraları cezanın mühim bir kısmının İngiltere’de infaz edilmiş olması hâlinde, geri kalan kısmının koşullu salıverilerek kolonilerde infaz edilmesine başlanmıştır. 1853 tarihli “Penal Servitude Act”’a göre mahkûmun kolonilere sevk edilebilmesi için on dört seneden fazla hapse mahkûm edilmesi koşulu getirilmiş ise de, daha sonraları bu koşul kaldırılarak ağır hapis cezası mahkûmlarının genel olarak, kolonilere sevk edilebileceği kabul edilmiştir.¹⁰

Önceleri tatbik edilmiş olan “izin sistemi”nin iyi sonuçlar verdiği müşahede edilmiş ve ağır hapse mahkûm olup kolonilere sevk edilen mahkûmlarda da bu sistemin tatbikine başlanılmış ve İngiltere’de geçirdiği günlerinin daima elindeki izin kağıdına kaydedileceği 1869 tarihli Habitual Criminal Act tarafından tespit olunmuştu. Bu Kanuna göre, İngiltere’ye gelen mahkûm vakit geçirmeden polise, ikametgâh mahâllini ve ikametgâh değişikliklerinde de yeni adresini bildirmek mecburiyetindeydi. Polis bu mahkûmların muayyen yardım kuruluşları ile temasa geçmesini ve bu kuruluşlarca hareketlerinin kontrol edilmesini temin ettiği gibi, bu müddet içinde bir yerde çalışan mahkûmun iş sahibinden de tavır ve hareketleri hususunda bilgi alırdı. Sonraları hâkim Matthew Davenport Hill tarafından probation müessesesi tatbik edilmeğe başlandıktan sonra, failin gözetime konulması ve bu iş ile de fahrî olarak çalışmak isteyen kimselerin görevlendirilmesine başlandı. Bu şekilde İngiltere’de gözetim müessesesi meydana gelmiş oldu.¹¹

b. Amerika: İngiltere’deki uygulamanın etkisi altında koşullu salıverilen kimseler üzerinde Boston ve Massachusetts devletlerinde “Parolessystem” şeklinde gözetim müessesesi uygulanmaya başlandı. Cezanın belli bir kısmının infazından sonra koşullu salıverilmelerine önceleri “Gvanörler”ce karar verilirken, zamanla bu görev ceza infazı ile meşgul makamlara geçmiş ve bu makamlarda koşullu salıverilen kimsenin bu müddet içinde gözetim altında bulundurulmalarına da karar vermeye başlamışlardır.

Gözetim sistemi zamanla yalnız koşulla salıverilenler hakkında değil, mahkûmiyeti yoluna gitmeden serbest bırakılan küçükler hakkında da uygulanmak suretiyle bugünkü gözetim sisteminin esasları belirlemeye başlamıştır. Boston’da onaltı yaşından küçüklerin cezalarının tespiti yerine, her bakımdan kendisine güvenilir kimselerin denetimi altına konulmaya başlanmıştır. Tatbikatta iyi neticeler veren müessese zamanla kanunlaştırılmış ve özellikleri tespit edilmiştir. Başlangıçta bu iş fahrî olarak çalışan kimseler tarafından yapılmakta iken, 1878’de Boston, 1880 senesinde de Massachusetts devletinde, devlet memurları tarafından yapılacağı kabul edilmiş, fakat bu resmî teşkilât yanında özel şahısların da gözetim memuru olarak hizmet görmelerine müsaade olunmuştur.¹²

c. Belçika: Kara-Avrupasında cezanın tecili sistemini kabul etmiş olan ilk ülke Belçika’dır. Ancak, Belçika sisteminde gözetime yer verilmemiştir. Fakat müessesenin tatbikatı sırasında bazı müellifler tarafından, deneme müddeti içinde suç işleyerek mükerrir olanlarda sebep gözetim müessesesinin yokluğuna bağlanmış ve bir gözetim teşkilâtı kurulması hususunda kuvvetli bir düşünce başlamıştır. Sonuç olarak, 15.5.1912 tarihli Kanun ile yalnız küçük suçlular hakkında gözetimin tatbik edileceği kabul edilmiştir.¹³

d. Fransa: Denemeye alınma süreci Fransa’da uzun ve karmaşık yollardan geçtikten ve bir çok direnişle karşılaştıktan sonra ancak kabul edilebilmiştir. 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Anglo-Amerikan uygulaması prensip olarak parlamentoda benimsenmiş ise de, bu sadece bir düşünceden ibaret kalmıştı. O yıllarda benimsenen ise, cezaların sadece basit bir tecilinden oluşmakta idi. Bu dönemde söz konusu olan kurum, 1884 yılında senatör Berenger’in “Cezaların Hafifletilmesi ve Ağırlaştırılması Hakkında”ki kanun önerisinde yer alan fikirlere dayanmaktadır. Bu önerinin içeriği ise çeşitli uluslararası kongrelerde tartışma konusu olmuş ve

¹⁰ Önder, age., s. 245.

¹¹ Önder, age., s. 246.

¹² Önder, age., s. 246-247.

¹³ Önder, age., s. 247.

tasarının esasları arasında yer alan “cezaların infazının geri bırakılması” hususu ilk defa Belçika’da 1882’de kabul edildikten sonra, Fransa’da ise 1891’de kanunlaşabilmiştir. Fransa’da 1891 tarihli “Tecil Kanunu” deneme süresi içinde failin gözetime tâbi tutulmasını kabul etmemekle beraber, erteleme bu ilk şeklinin denetimli serbestlik rejimine benzer bir biçimde meydana getirildiği açıklanmıştır.¹⁴ Fakat sonraları 22.7.1912 tarihli “Küçük Suçlular ve Gözetim Kanunu” failin onüç ile onsekiz yaş arasında olması hâlinde gözetim tatbik edileceğini tespit ve bu görevin de özel şahıslar veya hayır kurumlarınca icra edileceğini kabul etmiştir.¹⁵ Denetimli serbestlik kurumunun kendiliğinden olgunlaşp Fransız ceza hukukunda yer alması için 20. yüzyılın ortalarına kadar beklemek gerekmiştir. Denetimli serbestlik konusunda suçlu küçüklerin durumuna ilişkin olan fikirlerin ise oldukça hızlı bir şekilde gelişme gösterdiği görülmüştür. Hem mahkûmiyetin tefhiminden önceki dönemde, hem de sonraki dönemde gözetimle salıverme biçimindeki sistem 2 Şubat 1945 tarihli kararname ile kabul edilmiştir.¹⁶ Yetişkinler hakkında ise, aynı sistem çok karmaşık ve bir çok engellerden geçtikten sonra kanunlaşabilmiştir. 1950’li yıllara doğru gelindiğinde Fransız Hükûmeti tedrici bir şekilde bazı şehirlerde sınırlı olarak sistemin denenmesine teşebbüs etmiştir. 1952 yılında hükümet tarafından bu denemelerin resmîleştirilmesi amacıyla bir kanun teklifi sunulmuşsa da, bu teklif meclis tarafından reddedilmiştir. Nihayet, Fransız Ceza Usul Kanununun 738 ve devamındaki maddelerinde yerini bulan gözetimli erteleme, kanunun yayınlanmasından yararlanarak ve bu kanun için verilen yetkiye atfen hazırlanan kanun hükmünde kararnameye dayanılarak kanunlaştırılmıştır.¹⁷

e. Almanya: Tecil müessesesi Kara-Avrupasında yavaş yavaş kabul edilirken Almanya’da da müessesenin gözetim ile birlikte kabulü hususunda kuvvetli bir akım belirmiştir. Yapılan her kanun tasarısında tecil ve gözetim müessesesi kabul edildiyse de, bu tasarılar kanunlaşmadı. Yalnız 16.2.1923 tarihli “Çocuk Muhakemeleri Kanunu”nun 9/II’inci maddesinde ihtiyarî mahiyette küçükler hakkında gözetim müessesesinin de tatbik edilebileceğini kabul etmek suretiyle müessese Almanya uygulamasına girmiştir.

Ancak, 4.8.1953 tarihli, değişikliğe uğramış “Alman Ceza Kanunu”nun 24’üncü maddesinde gözetimi büyük suçlular için kabul etmiştir.¹⁸

f. İsviçre: Gözetim müessesesi İsviçre’de İngiliz-Amerikan hukukunun tesiri altında kabul edilmiş ve yirmibeş kantondan müteşekkil bulunması ve ademi merkezîyet sisteminin de tatbik edilmesi sebebiyle, ilk önce 1838 senesinde St. Gallen Kantonunda koşulla salıverilen kimseler hakkında, 1864 senesinde de Aargau Kantonunda ceza infazında progresiv sistemin kabulü neticesi bu sistemin son aşaması olan koşullu salıverilmede mecburî mahiyette tatbik edilmeye başlanmıştır. Bundan sonra, 29 Ekim 1892 tarihinde Cenevre Kantonu tecil müessesesini gözetim ile birlikte kabul etmiş, daha sonra diğer kantonlar da tecilde gözetimi ihtiyarî olarak uygulamak suretiyle, müessese İsviçre’ye girmiştir. 1918 tarihli İsviçre Ceza Kanunu Tasarısı ve 1937 Ceza Kanunu, müesseseyi kabul ve ihtiyarî mahiyette de tatbikine yer vermişlerdir.¹⁹

Bu inceleme göstermektedir ki; tecilde tatbik edilen denetim (gözetim) müessesesinin ilk izleri koşullu salıvermede mahkûmun yalnız başına bırakılmayarak bir kimsenin gözetim ve desteği altına konulması esasından doğmuştur. Zamanla tecil müessesesi kanunlarca kabul edilmeye başlanınca, koşullu salıverilen kimseler hakkında uygulanan müessese, failin deneme müddeti içinde iyi hâl göstermesini temin ve ona bir yardımcı olabilir düşüncesiyle tecil müessesesinde de uygulanmıştır.

B. Denetimli serbestlik kavramı

¹⁴ Erbaş, agm., s. 25.

¹⁵ Önder, age., s. 247.

¹⁶ Erbaş, agm., s. 25-26.

¹⁷ Erbaş, agm., s. 26.

¹⁸ Önder, age., s. 247.

¹⁹ Önder, age., s. 247-248.

Denetimli serbestlik, genel anlamda suçluların toplumda gözetimi ve izlenmesini ifade etmekte olup, suçluların toplumda gözetimi, sosyal yardım yöntemlerinin uygulanmasını suçlunun sorunlarının olumlu bir biçimde çözümlenmesine engel olan zorlukların giderilmesini, şahsın çevresine uyumunu sağlamayı ve suçluyu, sosyal ve hukuksal sorumluluklarını yerine getirmeye yöneltmeye ilişkin işlem ve faaliyetleri kapsamaktadır.²⁰

Çoğunluk ceza sistemlerinin temel bir ögesi olan ve 18. yüzyılın başlarında çok bilinmeyen denetimli serbestlik, suçlulara daha insanî ve etkili muamele yapma arzusu sonucu belirmiş ve bu suretle eskimiş geleneksel infaz tatbikatında ciddi bir aşama kaydedilmiştir.²¹

Çağdaş ceza hukuklarında denetimli serbestlik ve benzeri kurumlar olarak adlandırılan araçlara bakıldığında, bu kurumlar suçluya karşı merhamet duygularından esinlenen lütuflar niteliğinde değildir; suçluluğu azaltmada suçluyu iyileştirmede etkili tecrübe ve birikimlerin getirdiği ceza hukuku tedbirleridir ve ceza hukukunun faydacı karakterine tamamen uygun bulunmaktadır. Bunların ortak noktaları taşıdıkları diğer amaçlar dışında hapis cezalarına seçenek olmalarıdır.²²

Söz konusu seçenekleri üç gruba ayırmak mümkündür.²³

a. Hürriyeti bağlayıcı cezaların infazını değiştirmek maksadını güden tedbirler.

b. Hürriyeti bağlayıcı cezalardan başka müeyyideleri sağlayan seçenekler.

c. Hürriyeti bağlayıcı bir cezanın infazını veya hatta hürriyeti bağlayıcı bir cezanın verilmesini bertaraf eden veya daha genel olarak, hiçbir müeyyidenin uygulanmamasını sağlayan tedbirler.

Birinci grup seçenekler, hürriyeti bağlayıcı cezaların infazını kısmî ve bölünmüş hâle getirerek mahkûmun süresinin bir kısmını veya hatta bütünü ceza infaz kurumu dışında geçirmesini, hürriyetinin mümkün olduğu kadar az ölçüde kısıtlanması amacını güder, böylece kişiliğinin yeniden düzenlenmesi imkânı sağlanmış olur.

İkinci grup seçenekler, mahkemelerin, normal hüküm hürriyeti bağlayıcı bir ceza olduğu hâlde, hapisten başka başlıca bir müeyyideye hükmetmeleridir. Bu müeyyideler de dört temel kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar:

1. Malî cezalar,
2. Bazı hakları kaldıran veya sınırlayan müeyyideler,
3. Kamuya yararlı bir işte çalıştırma,
4. Denetimli serbestlik tedbirleridir.

Hapis cezasına seçenek olan ve cezalar sistemini tamamlayan tedbirlerin en önemlisi denetimli serbestlik (probation) dir.

Üçüncü grup seçenekler ise, mahkemelerin suçu ve suçluluğu sabit gördükleri hâllerde hapis cezasına veya herhangi bir cezaya hükmetmemeleri imkânını veren müeyyideleri kapsamaktadır. Bu grup seçeneklerin temel üç hedefi, hapis cezalarının infazını durdurmak, hükmün verilmesini ertelemek ve hiçbir müeyyideye hükmetmemektir.

Denetimli serbestlik; *özel olarak seçilmiş suçlular hakkında kamu davasının açılmasının veya duruşma yapılmasının ya da cezaya hükmedilmesinin şartlı olarak geri bırakılmasını ve serbest bırakılan suçlu hakkında onun kişiliğini hedef tutan bir kontrol, yöneltme ve idare sisteminin uygulanmasını belirleyen bir tedbirdir.* İngilizce’de (probation measures) olarak

²⁰ *Yücel, M. Tören, “Kriminoloji, Suç ve Ceza”, ATGV Yayını, Ankara 1986, s. 240.*

²¹ *Yücel, age., s. 240.*

²² *Dönmezer; Erman, age., s. 2-3.*

²³ *Dönmezer; Erman, age., s. 3.*

adlandırılan denetimli serbestlik tedbirleri, hapis cezasına seçenek olan ve cezalar sistemini tamamlayan tedbirler olup, yaptırımlar arasında en önemli yeri ve konumu işgal etmektedir. Gerçekten de denetimli serbestlik, hatta para cezaları, hakları sınırlandıran diğer seçeneklerden tarih açısından daha önce gelen ve hem müeyyideler sistemini tamamlayan, hem de hapis cezasına seçenek olan bir kurumu ifade etmektedir.²⁴ Denetimli serbestliğin bir çok tanımı yapılabilir. Denetimli serbestliği kabul eden ülkelerdeki uygulamalara göre denetimli serbestliğin tanımı ya da anlamı değişebilir. Ancak bir çok ülkede kabul görmüş anlamıyla ve kısaca tanımlamak gerekirse; denetimli serbestlik, ceza yargılamasının parçası ve bir ceza infaz yöntemidir. Sosyal anlamda denetimli serbestlikte, kişinin ıslahı ve topluma kazandırılması esastır. Türk hukuk sisteminde denetimli serbestlik; kişinin işlediği bir suç nedeniyle tutuklanması ya da mahkemece hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi sonucunda cezaevine girmesi yerine, cezasını toplum içerisinde gözetim ve denetim altında çekmesini ifade eder. Buna göre, denetimli serbestlik; alternatif bir infaz sistemidir. Şüpheli, sanık veya hükümlüler için hapsin alternatifi olan bu sistemde, şarta bağlı olarak serbest bırakılmakta ve kendilerine bir takım yükümlülükler getirilmektedir.²⁵

Denetimli serbestlik ile erteleme arasında esaslı farklar vardır. Denetimli serbestlik uygulaması kamu davasının açılmasından önce de mümkündür. Gerçekten bazı ülkelerde görüldüğü üzere, kurumun bu uygulama şeklinde yerine göre savcı ve bazen kolluk suç işleyen kişiyi belirli bir süre denetimli serbestliğe tabi tutar ve bu süre içinde suçlunun kötü hâli görülmez ve yeniden bir suç işlediği de tespit edilmez ise artık kamu davası açılmaz. Kamu davası açıldıktan sonra da, suçluda görülen özel nitelikler ve diğer şartların bulunması halinde, suçlunun denetimli serbestliğe tâbi tutulduğu takdirde artık bir daha aynı suçtan dolayı kovuşturmayaya girişilmemesi tarzında da uygulamaya rastlanmaktadır. Gerçekten ertelemeye suçlu hakkında mahkûmiyet hükmü verilir, fakat cezanın infazı şartlı olarak geriye bırakılır; oysa denetimli serbestliğin çeşitli uygulama şekillerinde suçlu uygun tarzda hareket etmediği takdirde ya hakkında kamu davası açılır, yahut mahkeme önüne getirilip gerekli karar verilir. Denetimli serbestliğin bütün uygulama şekillerinde suçlu, mahkemenin seçtiği özel bir denetçinin gözetimi altına konulur.²⁶

Tarihi itibariyle hapis cezaları bakımından seçenek olarak en eski kurumu oluşturan bu kurum, ülkelerde, değişik kanunî şekiller almaktadır. Bu seçenek birbirinden farklı iki usule tâbi tutulmuştur. Bunlardan biri hükmün verilmesinin geri bırakılması hâlinde denetimli serbestlik, diğeri ise verilen hükmün infazının geri bırakılması halinde uygulanan denetimli serbestliktir.²⁷

Denetimli serbestliğin ilk unsuru davanın, duruşmanın ya da cezaya hükmedilmesinin şartlı olarak geri bırakılmasıdır. Fakat bu kurumun uygulanmasına karar verilmesi, işlenen fiilden dolayı failin suçluluğunun ve kusurluluğunun tespit edilmesine bağlıdır. Kurum, hakkında uygulanacağı suçluların uygun bir tarzda seçilmiş olmalarını zorunlu kılar; bu seçimi sağlayacak usullerin tespiti bilimsel araştırmalara konu teşkil etmektedir. Gerçekten denetimli serbestliğin uygulanması, ceza hukukunda, cezanın bireyselleştirmenin zorunluluğuna dayanır. Böylece bu tedbirin faydalı olabileceği kimseler bulunduğu gibi, hiçbir suretle uygulanmaması gereken kimseler de vardır. Denetimli serbestlik sisteminde esas olan, dava, duruşma veya cezaya hükmedilmesinin şartlı olarak geri bırakılmasıdır. Bu itibarla, bu kurum cezanın yerini alan bir tedbir değildir. Cezanın şartlı olarak geri bırakıldığı dönem içinde suçlu hakkında özel bir kontrol memuru aracılığı ile gözetim görevi yürütülür ve adeta bir tedavi yapılır. Bu itibarla, denetimli serbestliğin suçlunun özgürlük içinde ve mensup bulunduğu sosyal çevrenin şartlarından

²⁴ *Dönmezer; Erman, age., s. 5.*

²⁵ *Usta, İbrahim, "Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri (Denetim)", Sesleniş Gazetesi, 15 Aralık 2005, Yıl. 4, S. 45. s. 5.*

²⁶ *Dönmezer; Erman, age., s. 6.*

²⁷ *Dönmezer; Erman, age., s. 6.*

ayrılmaksızın uslandırılmasını mümkün kılacak tedbirlerin uygulanmasını ifade ettiği söylenebilir.²⁸

Denetimli serbestlik sisteminin yararları şöylece özetlenebilir: Bu kurum; suçlunun normal bir sosyal tecrübe geçirmesini sağlamakla beraber, bu serbestliğin faydasızlığı anlaşıldığı takdirde cezaevine gönderilmesi imkânının saklı tutulmasını sağlar; aile ve sosyal çevre ile normal ilişkilerini korumasını mümkün kılar, böylece suçlu kendi kendini yönetme ve idare imkânından tamamıyla yoksun kılınmamış olur. Hapis cezası gibi, suçluyu ekonomik anlamda tam anlamı ile tâbi hâle getirmez; tersine kendi geçimini sağlamakta devam etmesini ve ayrıca cezaevinin kötü etkilerinden korunmasını sağlar.²⁹

III. Denetimli serbestliğin içeriği

Denetimli serbestlik, esasta hâkimin suçlu ve toplum yönünden yararı göz önüne alınarak kullandığı bir takdir hakkıdır. Bu kurum ile bazı süreli hapis cezalarından daha iyi bir biçimde ceza adaleti ve halka hizmet edildiği belirmiştir. Denetimli serbestlik, suçluların çoğunluğu için ümit verici, etkili ve parasal tasarrufu içeren bir infaz kurumudur.³⁰

Denetimli serbestliğin etkili bir uygulamaya kavuşabilmesi için aşağıdaki unsurların gerçekleşmesi zorunludur.³¹

- a. Sıhhatli ve rasyonel bir hukukî çerçeve,
- b. Ceza yaptırımının araştırma ve ankete dayalı olarak saptanılması,
- c. Suçluların gözetimi konusunda rasyonel ilkeler,
- d. Yetenekli personel,
- e. Sağlıklı ve etkili bir organizasyon.

Denetimli serbestlik rasyonel hukukî bir çerçeve içinde olmadığı sürece etkili olamaz. Her mahkeme, kanun gereği erteleme ve denetimli serbestliği kullanma yetkisine sahip olmalı, belirli suç veya suçluların bu müesseseden yararlanması konusunda kanunî istisnalara yer verilmemelidir. Belli bir cezanın suçluya verilmesi yasama organınca değil, hâkim tarafından yapılmalıdır.

Öncelikle, denetimli serbestliğe karar verecek merci ve bu kapsama alınacak suçlu kişilerin tefrik ve seçimi ile denetim altına alınması kararlaştırıldıktan sonra, bu görevi en iyi şekilde yapabilecek organların teşkilinde izlenecek yöntemle ilişkin alternatifler üzerinde etkili çalışmalar yapmak gerekir.³² Ayrıca, denetimli serbestliğe alınacak kişinin uygun tarzda seçimine imkân sağlayan fırsatların nelerden ibaret olduğu ve lehine uygulama yapılacak kişinin deneme süresi içinde denetim altında tutulmasına gerek bulunup bulunmadığının nasıl saptanacağı konusu üzerinde iyi düşünmek gerekmektedir. Yine, hâkimin bu konuda yetkisini kullanırken son derece dikkatli davranması ve hatta suçlunun seçiminde bilimsel metotlardan geniş ölçüde yararlanması gerekmektedir.³³

Gözetim ve denetim görevinin kimler tarafından yapılacağı konusu da önem taşımaktadır. Bu konuda; kolluk kuvvetlerinden, gönüllü yardımsever kişiler aracılığından, kamu yararına hizmet veren kurum ve kuruluşlardan, ihtisas sahibi devlet organlarından birisinin, vasıtasıyla yararlanabileceği konusunda değişik uygulamalar bulunmakla beraber, denetim görevinin aslı olarak devlet tarafından üstlenilmekle birlikte, bir takım yardım ve hayır derneklerinin bu işin

²⁸ *Dönmezer ; Erman, age., s. 6-7.*

²⁹ *Dönmezer; Erman, age., s. 7.*

³⁰ *Yücel, age., s. 240.*

³¹ *Yücel, age., s. 240-241.*

³² *Erbaş, agm., s. 30.*

³³ *Erbaş, agm., s. 31.*

ifasında kamu görevlilerine yardımcı olması da bazı ülkelerce benimsenen karma bir sistemi oluşturmaktadır.³⁴

Kurumun yararlı olabilmesi ve hâkimin etkin ve dengeli bir ceza saptayabilmesi bakımından suçlu hakkında yapılan araştırma ve anket oldukça önemlidir. Bunun fonksiyonel olabilmesi için de, hâkimin hüküm öncesi dönemde anketi inceleyebilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu araştırma ve anketin gizliliği konusunda kanuni yasaklar yer almalı ve rapor içeriğinin sadece hâkimin takdiri ile ilgili kişilere verileceği ilke olarak kabul edilmelidir. Ayrıca bu kurumdan yararlanmak için belirli bir süre cezaevinde kalmak, denetimli serbestliğin kapsamına giren tüm durumlarda bir şart olarak yer almamalıdır. Çünkü bu müessesenin amaçlarından birisi suçluyu cezaevlerinin yıkıcı etkilerinden korumak ve normal hayatın kesintiye uğramasını önlemektir.³⁵

Denetimli serbestliğin etkin bir uygulamaya kavuşabilmesi için suçluların iyi bir seçime tabi tutulması öngörülmelidir. Çünkü müessesenin amacı, suçlunun ve kamunun yararına hizmet etmektir. Yerinde olmayan değerlendirmeler sonucu her iki tarafın da zarar görmesi ihtimal dahilindedir. Bu nedenle, hâkimin hüküm öncesi yapılan inceleme ve hazırlanan rapora dayalı olmaksızın hüküm vermesi beklenilmemelidir.

Denetimli serbestlikten yararlandırılacak suçluların seçimi, kişinin potansiyel intibak ve uyum yetenekleri ile bu kurumda başarı gösterebilme derecesine dayandırılmalıdır. Bu nedenle sistemin başarısı, gözetim altında bulunan suçlunun kontrolünden çok, suçlunun kendi hareketlerini kendisinin kontrol etmesi ile sağlanabilecektir. Ayrıca, düzenlenen plan ve program mümkün olduğu ölçüde suçlu ile uzmanın işbirliği sonucu olmalıdır.

Uzmanın suçlu ile yapacağı temasların sayısı ve içeriği kendisi tarafından saptanmalıdır. Uzman suçlunun içinde bulunduğu koşulları göz önüne alıp bunların suçlu üzerindeki etkileme derecesini saptaması gereklidir. Yine uzman, suçlunun çevresinde yer alan kişilerle görüşerek suçluyu anlamaya yönelmeli ve bu kişilerin suçluyu kabullenmesine çaba harcanmalıdır. Bunun dışında, uzman suçluya yardımcı olabilecek sosyal yardım örgütleri ve iş alanları konusunda ayrıntılı bilgi sahibi olmalı ve bunlarla yakın ilişkiler kurarak gerektiğinde bu kaynaklara başvurabilmelidir.³⁶

Suçlunun yalnız söz ve fiillerle desteklenmesi değil, denetim müddeti içindeki hareketlerinin de kontrolü gerekir. Kontrol şiddetli ve sert bir disiplin içinde yapılmamalı, yardımcı bir kontrol şeklinde tatbik olunmalıdır. Suçlunun kanunî sınırlar içinde olmak kaydıyla, hareketlerinde kendisini mutlak bir serbesti içinde hissetmesi ve kişiliğine tam bir hürmet gösterilmelidir.³⁷

IV. Karşılaştırmalı hukuk

1960 Londra ve 1965 Stockholm Birleşmiş Milletler Kongrelerinde kısa süreli hapis cezalarından tamamen vazgeçilmesi önerilmiştir. Burada belirtmek gerekirse, uzun süreden beri Alman ceza hukuku öğretisinde kısa süreli hapis cezaları için yeni seçenekler önerilmiş ve bu kapsamda özellikle 1962 tarihli Alternatif Ceza Kanunu Tasarısında hapis cezalarının altı aydan başlaması öngörülmüş ise de, bu önerinin, özellikle cezanın genel önleme amacı açısından ortaya çıkaracağı sorunlar üzerinde yeteri kadar durulmamıştır. Bu da gösteriyor ki, kısa süreli hapis cezaları, daha uzun bir süre reform tartışmalarının odak noktasını oluşturmaya devam edecektir. Kısa süreli hapis cezalarının tamamen ortadan kaldırılması, cezanın genel önleme amacı

³⁴ *Erbaş, agm., s. 32-34.*

³⁵ *Yücel, age., s. 241.*

³⁶ *Yücel, age., s. 246-247.*

³⁷ *Önder, age., s. 259.*

bakımından uygun gözükmemektedir.³⁸ Bu nedenle istisnaî olarak da olsa, bu cezaların muhafaza edilmesinde zorunluluk bulunmaktadır.³⁹

1960'lı yılların sonlarına doğru, hapis cezalarının çektirilmesi ve bunların infazından elde edilen sonuçlar bakımından suç politikasının “kriz içine” girdiği görülmektedir. Bunun en önemli nedenleri, sanayileşmiş batılı ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde olağanüstü artan suçluluğun tehdit edici boyutlara ulaşması ve tekerrür oranının giderek artış göstermesidir. Suçluluk oranındaki artış, birçok ülkede yargı organlarının iş yükünün giderek artması sonucuna yol açmıştır. Ceza yaptırımının etkisiz kaldığı uluslararası terörizm ve organize suçluluk gibi yeni suçluluk biçimleriyle karşılaşmıştır. Suç politikasının içine düştüğü bu krizin bir sonucu olarak o güne kadar hapis cezalarının ve bunların infazının yeniden topluma kazandırıcı gücüne güvenen birçok ülkede söz konusu cezalar ve bunların infazı bakımından yeni seçenek arayışları görülmüştür. Kısa süreli hapis cezalarına seçenek olarak, erteleme, para cezası, çalışma cezası ve özgürlüğü sınırlayıcı başkaca yaptırımlar gündeme gelmiştir.⁴⁰

Hapis cezaları, bu bakımından ultima ratio (son çare) olarak göze çarpmakta, birinci derecede bir yaptırım olarak yalnızca önemli suçlarda, tekerrürde ve tehlikeli şiddet suçluluğunda gündeme gelmektedir. Bununla birlikte gerek genel ve gerek özel önleme düşüncesiyle, hapis cezalarından tamamen vazgeçilmesi söz konusu değildir. Hollanda ve İsveç'te olduğu gibi, şayet genel önleme açısından kaçınılmaz ise, olumsuz etkilerini sınırlı bir çerçevede tutmak için hapis cezalarına olabildiğince kısa süreli olarak hükmedilebilmektedir. Kısa süreli hapis cezalarının zararlı sonuçlarını göz önünde tutan kanun koyucular, diğer seçenek yaptırımların kısa süreli hapis cezasına göre öncelikli olacağına ilişkin biçimsel koşullar getirmektedir. Örneğin, Alman Ceza Kanunu § 47 I'e göre, mahkeme; bir aydan fazla ve altı aydan az kısa süreli hapis cezasına, fail üzerinde etkide bulunmak veya hukuk düzenini savunmak bakımından bu cezaya mahkûmiyeti zorunlu kılan fiile veya failin kişiliğine ilişkin özel durumlar varsa, özel nitelikleri kıldığı takdirde hükmedebilmektedir. Bu koşullar bulunmadığı takdirde hapis cezasına değil, para cezasına hükmetme olanağı söz konusudur (Alman CK 47 II). Avusturya Ceza Kanunu § 37'de, beş yıla kadar hapis cezasını gerektiren suçlar için para cezaları lehine biçimsel bir öncelik koşulu öngörülmektedir. Buna göre, suçun beş yıldan daha fazla hapis cezasını gerektirmemesi durumunda, altı aya kadar (altı ay dahil) hapis cezasına, ancak genel veya özel önleme nedenleri bunu zorunlu kılıyorsa, hükmedilebilmektedir. Benzer yöndeki düzenlemeler, Portekiz CK md. 43 ve Polonya CK § 54 I'de de göze çarpmaktadır. Kısa süreli hapis cezalarını sınırlandırma amacını güden bir suç politikası anlayışı, Hollanda, İngiltere ve ABD'de bulunmaktadır.⁴¹

Denetim altında erteleme adı verilen kontrollü serbestlikte ise, mahkûm, bazı yükümleri yerine getirmeye mecbur tutulmaktadır; örneğin, belirli bir yerde ikamet etmek (veya ikamet etmemek), kendisini alkol tedavisine tâbi tutturmak, bir eğitimi izlemek veya mağdura verilen zararı gidermek gibi.⁴² İngiltere, ABD ve özellikle Kanada'da yürürlükte bulunan kontrol altında serbestlikte (probation), mahkûm kesin bir takım yükümlülüklerle tâbi tutulmaktadır. Bu yükümlerin mutlaka kesin bir kanun tarafından gösterilmesi şart değildir. Ancak bu yükümler, hapis cezasıyla birleştirilmemiştir; ancak onların ihlali halinde, hapis cezasının infazı söz konusu olacaktır.⁴³

³⁸ **Öztürk, Bahri; Erdem, M. Ruhan**, “Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku”, 8. Baskı, Ankara 2005, s. 272.

³⁹ Bununla birlikte Alman Ceza Kanunu §38, özgürlüğü bağlayıcı cezaların alt sınırını bir aydan başlatmış ve bir aydan daha az süreli özgürlüğü bağlayıcı ceza yerine para cezası uygulanacağını belirtmiştir. Bizim sistemimiz yönünden de yeni TCK md. 50 aynı eğilimi yansıtmaktadır. Bk. **Öztürk; Erdem**, age., s. 273.

⁴⁰ **Öztürk; Erdem**, age., s. 273.

⁴¹ **Öztürk; Erdem**, age., s. 273-274.

⁴² **Pradel, Jean**, “Çağdaş Sistemlerde Karşılaştırmalı Ceza Usulü”, İSİSC Kollokyumlarının Sentez Raporu, Çeviren; Sulhi Dönmezer, 1. Baskı, İst., 2000, s. 133.

⁴³ **Pradel**, age., s. 134.

ABD’de de önemsiz ve basit suçlarda probasyon ve ertelemenin değişik biçimleri, hapis cezalarına göre önemli bir ağırlığa sahiptir. Bu tür suçlarda hapis cezasına mahkûmiyet son derece seyrekir.⁴⁴ ABD’de alternatif cezaların en önemlilerinden birisi denetimli (kontrollü) serbestliktir. Cezaları bu yöntemle infaz edilen hükümlülere bir iş sahibi olmaları telkin edilmektedir. Denetimli serbestliğin en önemli özelliği, hâkimin bunun koşullarını her suçlunun özelliğine göre belirleyebilmesidir. Örneğin, 1984 yılında Kuzey Carolina’da kırk yaşında bir hekimin içkili olarak kullandığı otomobil ile bakmakla yükümlü olduğu ailesi olan bir kişinin ölümüne neden olduğu olayda; hâkim, faili beş yıl denetimli (kontrollü) serbestliğe ve bu süre boyunca iki mağdurun ailesine otuz yıl boyunca, yılda 25.000 dolar (toplam 750.000 dolar) ödemeye mahkûm etmiştir. ABD’de denetimli (kontrollü) serbestlik sıklıkla uygulanmakla birlikte, sistemin çok fazla yük altına girerek, malî desteklerde azalmalar olduğu belirtilmektedir. Örneğin, 1975-1985 yılları arasında California’da denetimli (kontrollü) serbestlik uygulanan hükümlülerde % 15 artış olmasına rağmen, kontrollü serbestlik örgütüne ayrılan parada % 10 ve çalışan görevlilerin sayısında % 29 azalma olmuştur. Örgütün yükünün artması, elbette hükümlülerin denetlenmesini güçleştirmektedir.⁴⁵

Denetimli (kontrollü) serbestliğin özel bir şekli de, genellikle düşük risk grubundan suçlulara uygulanan yoğun gözetim olup; bu, riski kontrol altına alma yoluyla toplumu korumayı amaçlar. Yoğun gözetim programına dahil olan hükümlüler, basit kontrollü serbestlikten farklı olarak çalışmak zorunda olup, bunlara çok sıkı kurallar uygulanır ve bunlara aykırılığın yaptırımı hapistir. Yoğun gözetimin başarısı, görevlilerin, hükümlü ile bire bir ilişki içinde olmaları gerektiğinden, iyi yetişmiş gözetim görevlilerine ve onların sayısına bağlıdır. Örneğin, Illinois’teki programda, hükümlü ve gözetim görevlisi haftada en az beş kez yüz yüze görüşmek zorunda olduklarından, her bir görevlinin sorumluluğuna yirmibeş kişi verilmek zorunda kalmıştır. Yoğun gözetim programlarının devlete maliyeti az olup, hürriyeti bağlayıcı cezalara oranla %15 ilâ %75 arasında bir tasarruf sağlamaktadır.⁴⁶

İngiltere’de kısa süreli hapis cezalarının azaltılması, bu yüzyılın başlarından bu yana yürütülen suç politikasının temel amacıdır. Mahkûmiyetler içerisinde hapis cezalarının payı dikkate değer biçimde düşüktür (% 6). Yasama organı, sıkı öncelik koşulu öngörmek suretiyle yaptırımların seçiminde mahkemeler tarafından hapis cezasının en son başvurulabilecek yaptırım olmasını amaçlamıştır. Buna göre ilk defa suç işleyen yetişkinler için hapis cezasına, ancak diğer cezalar elverişli görünmüyorsa hükmedilebilmektedir. Bunun sonucu olarak da, hapis cezalarının yerine diğer seçenekler ön plâna çıkmaktadır.⁴⁷ İngiltere’de, en az onaltı yaşında olan her suçlu, kabul ederse, altı aydan üç yıla kadar denetimli serbestliğe mahkûm edilebilir.⁴⁸

İngiltere’de denetimli serbestlik hizmetlerinin tarihçesine bakıldığında, bu hizmetler 1905 yılında başlamış 2001 yılında geniş çaplı revizyondan geçmiştir. Bu servisin merkez teşkilâtında 170, taşra teşkilâtında 20.000 personel çalışmaktadır. Ulusal Denetimli Serbestlik Başkanlığı 1.000.000.000 Sterlin bütçeye sahiptir. Bu bütçenin % 80’i olan 650.000.000 Sterlin personel gideri, 350.000.000 Sterlin 126 barınma evinin gideri, 120.000.000 Sterlin kira gideri, 65.000.000 Sterlin elektronik izleme gideri, 10.000.000 Sterlin bilgisayar ve elektronik araç gideri ve geri kalan miktar gönüllü kuruluşlara yapılan ödemeleri oluşturmaktadır. Bu ülkede 42 bölgede denetimli serbestlik merkezleri kurulmuş olup bu merkezler tarafından 206.000 kişi takip edilmektedir. Bu kişilerin % 70’ini kamu hizmeti cezası, % 30’unu ise ceza infaz kurumlarından koşullu salıverilen hükümlüler oluşturmaktadır. Bu bölgelerde 1.300 büro ve 126 barınma evi bulunmaktadır. Denetimli serbestlik merkezleri tarafından yılda; hüküm öncesi 245.000, ceza

⁴⁴ *Öztürk; Erdem, age., s. 274.*

⁴⁵ *Demirbaş, Timur, “İnfaz Hukuku, Özellikle Cezaevlerinin Tarihçesi, Uluslararası Belgelerle Karşılaştırmalı Olarak Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazı ve Ceza İnfaz Kurumlarının İdaresi”, Ankara 2003, s. 445, 446.*

⁴⁶ *Demirbaş, age., s. 446.*

⁴⁷ *Öztürk; Erdem, age., s. 274.*

⁴⁸ *Pradel, age., s. 134.*

infaz kurumlarından koşullu salıverme için 50.000 ve yargılama bekleyen tutuklular için 5.000 rapor hazırlanmaktadır.⁴⁹

İngiltere denetimli serbestlik hizmetlerinin temelini “Hükümlü Değerlendirme Sistemi” oluşturmaktadır. Bu sistem 1998 yılında kullanılmaya başlanmış ve “hükümlüleri yeniden suç işleme” ve “zarar verme risklerine” göre sınıflandırarak hükümlünün yeniden suç işleme olasılığını belirlemek amacıyla kullanılmaya başlanılmıştır. Bu sistem, ayrıca hükümlünün kaydettiği gelişmeleri düzenli olarak değerlendirmekte bunun sonucunda denetim planında değişiklik yapılabilir. Bu konuda hazırlanan veritabanında altıyüzbinden fazla hükümlünün kaydı bulunmaktadır. Hükümlü değerlendirme sisteminin üç bölümü bulunmaktadır. Bunlar; ***hükümlünün yeniden suç işleme riski, zarar verme riski ile öz değerlendirilmedi.*** Bu sistemde; suç ile ilgili bilgiler, suçun neden ve hangi koşullarda işlendiğine, suç analizine ilişkin bilgiler, hükümlünün yaşadığı yer ile ilgili bilgiler, hükümlünün eğitimi ile istihdam edilme bilgileri, hükümlünün mali durumu, yaşam tarzı ve arkadaşları ile ilgili ilişkileri, uyuşturucu ve alkol kullanımı ile ilgili bilgiler, duygusal durumu düşünce ve davranışı ile ilgili bilgiler, sağlık durumu ile ilgili bilgiler yer almaktadır. İngiltere denetimli serbestlik sisteminde mağdur hakları, kendisine hükümlünün durumu hakkında bilgi verilmesi ile sınırlıdır. Denetimli serbestlik, kişilerin mahkemeye çıkarıldıkları andan itibaren çalışmaya başlamakta ve her oturum denetimli serbestlik görevlileri tarafından takip edilmektedir.⁵⁰

İtalya’da 1981 tarihli Reform Kanunu, kısa süreli hapis cezaları için üç adet seçenek yaptırım öngörmüş, ancak bunun için öncelik koşulu getirmemiş, söz konusu seçeneklere başvurulmasını hâkimin takdirine bırakmıştır. Altı aya kadar özgürlüğe bağlayıcı ceza yerine hâkim “yarı özgürlük” (semidetenzione) cezasına hükmedebilir. “Yarı özgürlük”ten anlaşılması gereken, hükümlünün her gün en az on saati infaz kurumunda geçirmek zorunda olması, fakat işine ve eğitimine de devam edebilmesidir. Üç aya kadar hapis cezası yerine denetimli özgürlüğe de hükmedilebilir. Bunun sonucu, hükümlünün izin almaksızın oturduğu yeri terk edememesi ve günde en az bir kez polise bildirimde bulunmak zorunda olmasıdır.⁵¹

İtalya’da 1981 tarihli bir kanuna göre, hâkim, altı aya kadar hapis cezası yerine yarı özgürlük (semidetenzione), üç aya kadar hapis cezası yerine denetimli özgürlük (libertacollata) ve bir aya kadar hapis cezası yerine para cezasına hükmedilmektedir. Bununla birlikte seçenek yaptırımlar lehine hâkimi bağlayan bir öncelik koşulu mevcut olmayıp, bunların uygulanması, daha çok hâkimin serbest takdirine bırakılmıştır. İtalya’da, Anayasa Mahkemesi 1979 tarihli bir kararı ile ödeme gücü olmayan hükümlülere karşı para cezası yerine hapis cezasına hükmedilmesine olanak sağlayan düzenlemeyi anayasaya aykırı bulmuş ve ödenmeyen para cezasının yerine geçen hapis cezasının yerine başka yaptırımların öngörülmesi gerektiğine işaret etmiştir. İşte bunun sonucu olarak 1981 tarihli kanun, para cezasının ödenmemesi durumunda denetimli özgürlük yoluyla hükümlünün talebi üzerine cezanın çalışma cezasına (lavoro sostitutivo) dönüştürülmesine olanak sağlamıştır.⁵²

Buna karşılık İsviçre’de hapis cezaları daha yaygındır. Bunun nedeni bu cezayı sınırlandırmak konusunda yasa koyucunun bir tedbir almamış olmasıdır. Buna rağmen uygulamada kısa süreli hapis cezaları yine de istisna teşkil etmektedir.⁵³

1975 tarihli Reform Kanunu hapis cezalarına seçenekler öngörülmüş olmasına rağmen Fransa’da kısa süreli hapis cezaları önemli bir ağırlığa sahiptir. Bunun nedeni söz konusu Kanunun öngörmüş olduğu seçeneklerin uygulamada fazla rağbet görmemesidir. Bu kanunda altı aya kadar hapis cezalarının infazı için yarı özgürlüğe karar verme olanağı mevcuttur. Buna göre,

⁴⁹ **Kamer, V. Kadri**, “İngiltere Ziyareti İzlenimleri (İzlenimler)”, *Sesleniş Gazetesi*, 15 Mart 2006, Yıl. 4, S. 48, s. 5.

⁵⁰ **Kamer**, *İzlenimler*, s. 5.

⁵¹ **Öztürk; Erdem**, *age.*, s. 274.

⁵² **Öztürk; Erdem**, *age.*, s. 275-276.

⁵³ **Öztürk; Erdem**, *age.*, s. 274.

hükümlü, gündüz işine veya eğitimine devam edebilir; fakat boş zamanlarını ve hafta sonlarını infaz kurumunda geçirir. Bu Kanun çıkmadan önce Fransa’da hapis cezalarına tek seçenek, para cezası ve ertelemeydi. 1975 Reform Kanunu, hapis veya para cezası yerine başvurulabilecek bir temel ceza olarak ek ceza veya güvenlik tedbiri olarak başvuru bazı yatırımlara hükmetme olanağı vermiştir. Bunlar; belirli bir mesleğin icrasının yasaklanması, sürücü belgesinin geri alınması, araç kullanma yasağı, silah taşıma yasağı, araçların müsadere edilmesi ve av izninin geri alınmasıdır. Ne var ki, mahkemeler çoğu zaman bu olanakları kullanmamıştır. Bundan başka 1983 tarihli bir kanunla bu konuda yeni bir adım atılmış ve 40 saatten 240 saate kadar hapis cezası yerine hükümlünün kamu yararına ücretsiz olarak çalıştırılmasına yer verilmiştir.⁵⁴

Hapis cezaları yerine uygulanan yaptırımların klasik biçimi olarak probasyon ve erteleme dışında, aynı amaca yönelik başka yaptırımlar da gündeme gelmektedir. 60’lı yılların ortasından bu yana yaptırımlar sistemine aktarılan bunlardan bazıları, esas itibariyle yalnızca para cezalarının uygulama alanına sınırlama getirmekte; buna karşılık hapis cezalarının sınırlandırılması bakımından ancak istisnai bir özellik göstermektedir. Öte yandan, ek cezaların temel ceza olarak uygulanması, ancak belirli nitelikteki suçlar bakımından söz konusu olabilmektedir. Toplum yararına çalıştırma da, organizasyon ve denetim sorunu ile karşı karşıya olup, giderek artan işsizlik nedeniyle, hükümlüye uygun bir iş bulmak konusunda güçlüklerle karşılaşmaktadır.⁵⁵

V. Uluslararası belgeler

Hükümlüler hakkında uygulanacak hapis dışı tedbirler hakkında uluslararası belgelerde çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Bunlara kısaca değinmek gerekirse;

1. Birleşmiş Milletler “Hükümlülerin İyileştirilmesi İçin Asgari Standart Kurallar”ın 79, 80 ve 81’inci maddeleri; hükümlülerin salıverilme sonrasında topluma kazandırılmalarını ve buna kamu kurumu dışındaki gönüllü kuruluşların da yardım etmesini, çalışacakları bir iş sağlanmasını öngörmektedir.

2. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince R (87) 3 sayılı “Avrupa Cezaevi Kuralları”nın 87, 88 ve 89’uncu maddeleri; tüm hükümlülerin salıverilme sonrası topluma ve aile yaşamına uyumlarının kolaylaştırılmasını, uzun süreli hapis cezasına hükümlü olanların etkili bir sosyal desteği de içeren denetim altında cezalarının yerine getirilmesini ve koşullu salıverilme olanağının bulunmasını, salıverilenlerin toplumdaki yerlerini alabilmeleri için sosyal hizmetler ve diğer kuruluşlarla işbirliği içinde bulunulmasına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

3. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin R (2000) 22 sayılı “Kamusal Cezalar ve Tedbirler Hakkında Avrupa Kurallarının Uygulamasının Geliştirilmesi Tavsiye Kararında”; üye devletlere, hapis cezası dışında çeşitli tedbirler düzenlemelerini ve kısa süreli hapis cezalarından kaçınmalarını önermektedir. Bu kapsamda; tutuklamaya ve hapis cezasına seçenek tedbirlerin türleri de belirtilmiştir.

Ceza infaz sisteminin uluslararası kurallarını oluşturan bu belgeler ışığında; çağdaş ülkelerde cezalar, hapis cezaları ile hapis cezasına seçenek tedbirler olarak iki ayrı alanda infaz edilmekte, cezaları ertelenenler, koşullu salıverilenler toplum içinde izlenmekte ve denetlenmektedir.

VI. Türk hukukundaki normatif düzenlemeler

A. Eski mevzuattaki düzenlemeler

765 sayılı TCK’nın 89-95 ve 647 sayılı CİK’in 3/5/1973 tarihli ve 1712 sayılı Kanunla değişik 6’ncı maddesi ve geçici 1’inci maddesi ile 1712 sayılı Kanunla eklenen geçici 9’uncu maddesi mevzuatımız bakımından cezanın ertelenmesine ilişkin hükümleri taşımakta idi. Askerî Ceza Kanununun 47’nci maddesinde de askerî suçlar bakımından ertelemeye ait hükümler yer

⁵⁴ Öztürk: *Erdem, age., s. 274-275.*

⁵⁵ Öztürk; *Erdem, age., s. 275.*

almıştır. Bazı istisnaî hükümler ayrık tutulursa, anılan bu Kanun maddelerinden sadece denetimsiz (basit) ertelemeye yer verilmiş olup, böylece cezaların ertelenmesi kurumu, söz konusu 765 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 1926 yılından itibaren mevzuatımızda yerini almıştır. 765 sayılı Kanunun 95'inci maddesinde açıklandığı üzere aranan koşullarda yeniden bir suç işlememiş bulunan mahkûmun "cezası ertelenmiş bulunan mahkûmiyeti esasen vaki olmamış sayılır." Buna göre 765 sayılı Kanunun sistemi "cezanın infazının şartlı olarak geri bırakılması" kararından ibaret bulunmaktadır.

Ancak, 7/11/1979 tarihli ve 2253 sayılı "Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun" 38'inci maddesinde onbeş yaşını doldurmayan küçükler hakkında şartlı erteleme adı altında ayrı bir erteleme rejimi kabul edilmiş ve onbeş yaşını doldurmayan küçükler bakımından 647 sayılı Kanunun 6'ncı maddesi değiştirilmiştir.

Cezaların ertelenmesine ilişkin bu genel hükümler dışında, 765 sayılı Kanun, bazı suçlar için belirli hâllerde kovuşturmanın veya davanın ertelenmesini de kabul etmiş bulunduğu gibi, Askerlik Kanunu, Askeri Ceza ve Yargılama Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda ve 647 sayılı Kanunun ek 1'inci maddesinde yer almış bulunan ve gerek nitelikleri gerek davanın veya cezanın infazının geri bırakılmasını ifade eden bazı düzenlemeler de bulunmaktadır.

Türk Ceza Kanununa ilişkin 1987 ve 1989 tarihli öntasarılarda ve bunları izleyen 1992, 1997, 2001 tarihli Hükümet Tasarılarında da "denetimli serbestlik" kurumuna yer verildiği görülmektedir.

Ayrıca, 1475 sayılı İş Kanununun 25/b ve 98/c maddeleri gereğince ve 4857 sayılı İş Kanununun 30 ve 101'inci maddeleri gereğince bazı işverenlerin eski hükümlü çalıştırma zorunlulukları ve yükümlülüğe uymayanlara uygulanacak cezalar hükme bağlanmıştır.

Hükümlülerin tahliyeleri sonrasında toplumla bütünleşmelerini, bu çerçevede bir iş sahibi olabilmelerini veya işyeri açabilmek için kredi sağlayabilmeleri için, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde "Tahliye Sonrası Koruma" adlı bir birim kurulmuştur.

B. Yeni mevzuattaki düzenlemeler

1. Genel olarak

26/09/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 04/12/2004 tarihli ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile 13/12/2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda düzenlenmiş bulunan;

- Adli kontrol,
- Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar,
- Kamuya yararlı bir işte çalıştırma,
- Cezanın koşullara bağlı ve denetimli olarak ertelenmesi,
- Büyüklere, çocuklara, alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılarına özgü güvenlik tedbirleri,
- Koşullu salıverilme,
- Koşullu salıverilenler ile mükerrirler ve özel tehlikeli hükümlüler hakkında denetimli serbestlik,
- Cezanın konutta infazı,

Müesseselerinin işleyebilmesi, ayrıca suçtan zarar görenlere psiko-sosyal ve diğer yardımların yapılabilmesi, salıverilme sonrası iş sağlanması konularında başarıya ulaşılabilmesi için gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ihtiyacı doğmuştur.

5275 sayılı Kanununun 104'üncü maddesinde; cezaları ertelenen, salıverilen veya haklarında kısa süreli hapis cezası yerine her hangi bir tedbire hükmedilen hükümlülerin toplum içinde izlenmesi, iyileştirilmesi, psiko-sosyal problemlerinin çözülmesi, salıverme sonrası korunması ve yargılanan kişiler hakkında sosyal araştırma raporlarının düzenlenmesi ve mağdurun korunması gibi görevleri yerine getirmek üzere kurulması öngörülen "denetimli serbestlik ve yardım merkezleri"ni ve salıverilme sonrasında hükümlülere iş sağlanması için oluşturulması öngörülen "koruma kurulları"nın kuruluşu, çalışma esas ve usullerinin, ilgili kanunda düzenleneceği belirtilmiştir.

Bu nedenle, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda düzenlenmiş bulunan; adli kontrol, kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar, kamuya yararlı bir işte çalıştırma, cezanın koşullara bağlı ve denetimli olarak ertelenmesi, büyüklere, çocuklara, alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılarına özgü güvenlik tedbirleri, koşullu salıverilme, koşullu salıverilenler ile mükerrerler ve özel tehlikeli hükümlüler hakkında denetimli serbestlik, cezanın konutta infazına ilişkin hükümlerle örtüşen ve bu kanunlarla getirilen yeni sistemin işleyebilmesi için çok önem taşıyan bu görevlerin yerine getirilebilmesi, suçtan zarar görenlere psiko-sosyal ve diğer yardımların yapılabilmesi, salıverilme sonrası iş sağlanmasına yardımcı olunması konularında başarıya ulaşılabilmek için gerekli merkezler ile kurulların oluşturulması amacıyla hazırlanan 03/07/2005 tarihli ve 5402 sayılı "Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu" Resmî Gazete'nin 20 Temmuz 2005 tarihli ve 25881 sayısında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun gereğince Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde, Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığı kurularak çalışmalarına başlamıştır.

Buna paralel olarak, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Danışma Kurulunun, Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığının, denetimli serbestlik ve yardım merkezleri ile koruma kurullarının teşkilât, görev ile çalışma usul ve esaslarını düzenlemek amacıyla hazırlanan "Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği" Resmî Gazete'nin 20/12/2005 tarihli ve 26029 sayısında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Yönetmelik; Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Danışma Kurulunun, Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığının, denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlükleri ve büroları ile koruma kurullarının teşkilât, görev, çalışma ve denetimine ilişkin usul ve esasları ile yapılacak yardım ve infaz işlemleri hakkındaki kurulları, bu sürece katılan kişilerin görev, yetki, hak ve yükümlülüklerini kapsamaktadır.

2. 5402 sayılı Kanunun genel amacı, kapsamı ve temel ilkeler

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 104'üncü maddesinde belirtilen; cezaları ertelenen, salıverilen veya haklarında hapis cezası dışında herhangi bir tedbire hükmedilen hükümlülerin toplum içinde izlenmesi, iyileştirilmesi, psiko-sosyal problemlerinin çözülmesi, salıverme sonrası korunması ve yargılanan kişiler hakkında sosyal araştırma raporlarının düzenlenmesi ve mağdurun korunması gibi görevleri yerine getirmek, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50'nci maddesinde sayılan kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımların bazılarının ne şekilde yerine getirileceğini düzenlemek ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 109'üncü maddesinde belirtilen adli kontrol kararlarının yerine getirilmesini sağlamak üzere "denetimli serbestlik ve yardım merkezleri"nin ve salıverilme sonrasında hükümlülere iş sağlanması için 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 104'üncü maddesinin ikinci fıkrasına göre oluşturulması öngörülen "koruma kurulları"nın kuruluş, görev ve çalışma esas ve usullerinin düzenlenmesi Kanunun amacı olarak belirlenmiştir (DSYMK md.1). Bu maddede geçen "salıverilme" kavramı, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun anlamında hem "koşullu", hem de "hakederek salıverilme"yi de kapsamaktadır.

Öte yandan, Kanunun kapsamı 2'nci maddede belirlenmiş olup, söz konusu düzenleme gereğince, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Danışma Kurulu, Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığı, denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlükleri ile koruma kurulları tarafından yapılacak yardım ve infaz işlemleri hakkındaki kurallar ile bu süreçte görev yapan kişilerin görev, yetki, hak ve yükümlülüklerinin 5402 sayılı Kanunla düzenleneceği hüküm altına alınmıştır. Yine, asker kişiler hakkında statüleri devam ettiği sürece 5402 sayılı Kanunda belirtilen denetimli serbestliğe ilişkin hükümlerin uygulanmayacağı ifade edilmiştir.⁵⁶

5402 sayılı Kanunun 4'üncü maddesinde, denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetlerinde göz önüne alınacak temel ilkelere yer verilmiştir.

Birinci ilke, "**insan onuruna saygı ve dürüstlük**"tür. Ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde ve Anayasada ifadesini bulan "kişi dokunulmazlığı", "kişinin maddî ve manevî varlığının korunması" ve "kişi hürriyeti ve güvenliği" gibi temel hak ve hürriyetlerin bir uzantısı olarak, denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetlerinde görev alanların, insan haklarına saygı, dürüstlük ve kararlılık çerçevesinde hareket edip, görevlerini yerine getirirken aşağılayıcı, onur kırıcı veya küçük düşürücü davranışlarda bulunamayacakları ifade edilmiştir.

İkinci ilke, "**gizlilik**"tir. Kanunun uygulanmasında görev alanların; suçtan zarar gören, şüpheli veya sanık, hükümlü ya da bunların ailesi hakkında öğrenmiş olduğu bilgilerin gizliliğini korumakla yükümlü oldukları, ayrıca bu bilgilerin kanunun zorunlu kıldığı hâller dışında hiçbir kurum veya kişiye verilemeyeceği hükme bağlanmıştır. Suçtan zarar gören, şüpheli, sanık veya hükümlünün müdafii veya avukatlarının müvekkilleri ile savunma mesleği çerçevesindeki ilişkileri yönünden bu hüküm uygulanmayacaktır.

Düzenleme ile Anayasanın 20'nci maddesinde düzenlenen "özel hayatın gizliliği ve korunması" ilkesine paralel bir hüküm getirilmiştir. Burada amaç, kişinin özel hayatı ve sır dünyasına saygı göstermek olduğu kadar, konuyla ilgisi olmayan üçüncü kişilerin haberdar olmasının önüne geçilmesi ve kişinin toplum önünde ifşa edilmemesinin sağlanmasıdır.

Üçüncü ilke, "**tarafsızlık**"tır. Bu ilke uyarınca, denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetlerinde görev alanların, görevleri ile ilgili belgeleri inceleme yetkileri bulunmakla birlikte, buradan elde ettikleri bilgilerle ilgili olarak soruşturmanın gizliliği ilkesine uymak, tarafsızlığına gölge düşürecek davranış ve ilişkilerden kaçınmak ve davanın taraflarına aynı mesafede bulunmak zorundadırlar. Buradaki belgelerle ifade edilmek istenen, denetimli serbestlik görevlilerinin denetim görevi ile doğrudan ilgisi bulunan ve dava dosyasında veya dava dosyası dışındaki belgelerdir. Böylece soruşturma kapsamındaki kişilerin veya davanın taraflarının, yapılan işlemlere güven duymaları ve işlemlerin sonucunda verilen kararlarında adil ve hukuka uygun olduklarına dair inançları sağlanmış olacaktır.

5402 sayılı Kanunda belirtilen bu üç ilke, Denetimli Serbestlik Yönetmeliğinde de aynen vurgulanmış, ancak, söz konusu Yönetmelikte bunların dışında, "çocuğun yüksek yararı" başlıklı

⁵⁶ *Hükümet Tasarısının 2'nci maddesinin birinci fıkrasında geçen "Denetimli Serbestlik ve Yardım Daire Başkanlığı"nın ismi, Tasarının TBMM Adalet Komisyonundaki müzakereleri sırasında "Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığı" şeklinde değiştirilmiştir. Buna paralel olarak, Tasarının 3 ve 6'ncı maddelerinde geçen "Denetimli Serbestlik ve Yardım Daire Başkanlığı"nın ismi "Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığı" şeklinde Komisyonunda değiştirilmiştir. Yine, Hükümet Tasarısındaki maddenin ikinci fıkrasında, "sırf askerî suçlar ile askerî disiplin suçlarına ilişkin hükümlerin saklı olduğu" belirtilmesine rağmen, Adalet Komisyonunda verilen bir önergeyle, "asker kişilerin statüleri devam ettiği sürece denetimli serbestliğe ilişkin hükümlerin uygulanmayacağına" dair değişiklik yapılarak madde kabul edilmiştir. TBMM Dönem: 22, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı. 953, s. 10.*

dördüncü bir ilkenin de kabul edilmiş bulunduğu görülmektedir. Buna göre, anılan Yönetmeliğin uygulanmasında yetişkin ve çocuklar hakkında yürütülecek işlemler ayrı ayrı yapılacak ve çocukların yüksek yararının korunmasına özen gösterilecektir.

Denetimli serbestlik hizmetleri ile kişilerin yeniden suç işlemesinin önlenmesi topluma kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu açıklamalar sonucunda, belirtilen amaçları gerçekleştirmek için yerine getirilecek denetimli serbestlik hizmetlerinin görevlerini genel olarak iki başlık altında incelemek mümkündür.⁵⁷

Denetim: Mahkemelerce haklarında alternatif tedbir veya cezalara hükmedilen şüpheli, sanık veya hükümlülerin takibini yaparak cezalarını toplum içinde çekmelerini sağlamak ve bunun denetimini yapmak.

Yardım: Suçtan zarar gören kişilerin karşılaştıkları sosyal ve ekonomik sorunların çözümü ile ceza infaz kurumlarından salıverilen hükümlülerin toplumun bir bireyi olarak normal insanlar gibi toplum içinde yerini almasını sağlamak için meslek veya sanat edinmelerinde, iş bulmalarında ve karşılaştıkları diğer güçlüklerin çözümünde onlara yardımcı olmak.

Türk denetimli serbestlik hizmetleri, denetimi ve yardımı birlikte ele alan bir anlayışa sahip olduğundan, denetimli serbestlik tedbirlerinin yerine getirilmesi, hükümlünün bir program kapsamında ele alınarak değerlendirilmesi ve plânlı bir şekilde denetlenmesi ile mümkün olacaktır. Burada suçlunun iyileştirilmesi için hapis cezası yerine alternatif tedbirlere veya yaptırımlara hükmedilmektedir. Suçlu, özgürlüğünden tamamen yoksun bırakılmadan ama denetim altında bir serbestliğe tabi tutulduğundan, denetimli serbestliğin bu farklı yaklaşımının temelinde yatan aslında suçlulara yardımdır. Denetimli serbestliğin asıl amacı yardım olduğundan, suçlunun iyileştirilmesi ve sosyal ortamdan koparılmaması yönünde suçlulara tanınan bir fırsattır. Bu fırsatın hükümlüler tarafından doğru anlaşılması ve iyi değerlendirilmesi gerekmektedir.⁵⁸

Öte yandan, denetim ve yardım madalyonun iki yüzünü oluşturduğundan, eğer denetimli serbestliği sadece denetimle sınırlı tutarsak, suçlulara denetimle birlikte rehberlik, danışmanlık ve psiko-sosyal yardımlar götürmezsek denetimli serbestlikten beklenen amaç gerçekleşmeyebilir. Burada önemli olan bir diğer konu da, denetlenmeyen yardımın sağlıklı olmamasıdır. Bundan dolayı hükümlüye yapılan yardımlar da denetlenmeli ve takip edilmelidir.⁵⁹

Denetimli serbestlik hizmetlerinin bir diğer özelliği, salıverme sonrası hükümlülere yapılan yardımlardır. Bu yardımlardan ilki, koşullu salıverilen hükümlülere rehberlik ve danışmanlık yapmak için hâkim tarafından bir rehberin görevlendirilmesidir. Hükümlüye rehberlik yapan uzman tarafından, belli sürelerle hükümlünün davranışları, sosyal uyumu ve sorumluluk bilincindeki gelişme hakkında hâkime rapor düzenlenir. Bu rehberlik hizmeti, hâkimin hükümlüye kanunî olarak götürülmesini istediği bir yardımdır. Bu yardım hükümlüye, kötü alışkanlıklar edinebileceği çevrelerden uzak kalması ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesini temin hususunda yapılan rehberlik hizmetleridir. Öncelikle hükümlüler yanlış olan davranışın ve bunun sonuçlarının bilincinde olmalı, sorunların suç işlenmeden de çözülebileceğinin kabulü gerekmektedir. Bu yönüyle rehberlik çalışması, koşullu salıverilecek hükümlülerin, toplumsal hayat şartlarına uyum sağlamalarına yönelik profesyonel yardım hizmetidir.⁶⁰

Tahliye sonrası hükümlülere yönelik yardımlardan diğeri ise, “koruma kurulları” aracılığı ile yapılan daha kapsamlı ve maddî içerikli yardımlardır. Bu yardımlardan, suçtan zarar görenler ile hükümlüler faydalanabilecektir. Koruma kurulları, il veya ilçelerdeki üst düzey yöneticiler ve sivil toplum örgütlerinin katılımı ile oluşan, fonu ve parasal kaynağı bulunmayan bir kuruldur.

⁵⁷ Usta “(Denetim)”, s. 5; Erbaş, agm., s. 42.

⁵⁸ Usta, İbrahim, “Tahliye Sonrası Yardımlar ve Koruma Kurulları (Koruma)”, Sesleniş Gazetesi, 15 Ocak 2006, Yıl. 4, S. 46, s. 5.

⁵⁹ Usta “(Koruma)”, s. 5.

⁶⁰ Erbaş, agm., s. 40-41; Usta, “(Koruma)”, s. 5.

Yardımlar, kurul üyelerinin kabulü ve desteği ile gönüllülük esasına göre yapılabilecektir. Koruma kurulları, hayata tutunma adına bir çalışma içinde olan ve bu nedenle destek ve yardıma ihtiyacı olan hükümlülere “imkânları ölçüsünde” yardımcı olmaya çalışacaktır. Yardım amacıyla bir araya gelmiş ve hükümlülere sahip çıkma adına önemli çalışmalar yapacak olan kurul üyelerinin ve onların temsil ettiği kurum veya sivil toplum örgütlerinin iyi niyetli çabalarının, hükümlüler tarafından da iyi algılanması gerekir.⁶¹

3. Yükümlülükler

5402 sayılı Kanunun 5’inci maddesi ile 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 26’ncı maddesinde düzenlenen ve hükümlünün yükümlülüklerinden birisini oluşturan “cezayı çekme, güvenlik ve iyileştirme programına uyma” yükümlülüğünün bir uzantısı olarak, hakkında herhangi bir tedbire hükmedilen kişilerin haklarında verilen kararlara uygun olarak, şube müdürlüklerinin kendileri ile ilgili hazırladıkları programlara ve denetimli serbestlik görevlilerinin bu kapsamdaki uyarı ve önerilerine uymak ve katlanmak zorunda oldukları hükme bağlanmıştır.

Bilindiği gibi, ceza infaz kurumlarında barındırılan hükümlüler, hapis cezasının yerine getirilmesine katlanma ve bu amaçla düzenlenen infaz rejimine uygun tutum ve davranışlar içinde bulunmakla ve ceza infaz kurumunun güvenlik ve iyileştirme programlarına uyum göstermekle yükümlü olduklarından, her ne amaçla olursa olsun kendi yaşamlarını ve bedensel bütünlüklerini tehlikeye düşürecek eylemlere girişmeleri durumunda bu eylemlerin cezanın yerine getirilmesine katlanma yükümlülüğünün ihlâli sayılacağından, aynı düşünceyle hakkında tedbir kararı verilip denetimli serbestliğe tâbi tutulan kişilerin de benzer yükümlülükleri olacaktır.

Bu konuda Denetimli Serbestlik Yönetmeliğinde de hakkında herhangi bir tedbire hükmedilen kişinin, karara uygun olarak şube müdürlüğü veya büronun hazırladığı programa, denetim plânına ve denetimli serbestlik görevlilerinin bu kapsamdaki uyarı ve önerilerine uymak ve katlanmak zorunda oldukları, aksi takdirde durumun, kararı veren mercie bir rapor ile bildirilip, kanunlarda belirtilen yaptırımların uygulanacağı belirtilmiştir.

Ayrıca, yönetmeliğin uygulanması ile ilgili olarak hakkında tedbir uygulanan kişinin, herhangi bir sebeple yerleşim yeri adresini değiştirmesi durumunda, yeni adresini şube müdürlüğü veya büroya bildirmekle yükümlü olduğu ve bildirilmemesi hâlinde hükümde veya kararda gösterilen adrese yapılan tebligatın geçerli olacağı hükme bağlanmıştır (DSY md. 5).

4. Denetimli serbestlik kurumlarının kuruluş ve teşkilâtı

5402 sayılı Kanunda belirtilen görevleri yerine getirmek üzere, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığı, adalet komisyonunun bulunduğu yerlerde denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğü ile koruma kurulu kurulur (DSYMK md. 6/1). Gerektiğinde şube müdürlüğü bulunmayan ilçelerde denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerini yürütmek üzere şube müdürlüğüne bağlı bürolar kurulabilir veya kaldırılabilir (DSY md. 7/1).

Denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetlerine ilişkin danışma organı olarak Bakanlıkta, Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Danışma Kurulu oluşturulur (DSYMK md. 6/2; DSY md.7/2).

Bu kurumlardan birinci fıkrada sayılanlar, yani Daire Başkanlığı ve şube müdürlükleri ile koruma kurulları doğrudan icracı organ olarak, ikinci fıkrada belirtilen danışma kurulu ise, danışma organı şeklinde görevlerini yerine getirecektir.

5402 sayılı Kanunda yardım merkezleri ile koruma kurullarının teşkilât yapıları da düzenlenmiştir. Buna göre, denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetlerinin, Bakanlık

⁶¹ Usta, “(Koruma)”, s. 5.

merkez teşkilâtında daire başkanlığı, taşra teşkilâtında ise şube müdürlükleri ve koruma kurulları vasıtasıyla yürütüleceği belirtilmiştir (DSYMK md. 7; DSY md. 8).

a. Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden sorumlu Daire Başkanlığı

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulacak Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığının oluşum şekli, Kanununun 8'inci maddesinde (DSY md. 9'da), maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, daire başkanlığının; bir daire başkanı, yeteri kadar tetkik hâkimi, uzman personel ile en az üç şubeden oluşacağı belirtilmiştir. Buradaki şube müdürlükleri; yetişkin denetimli serbestlik, çocuk ve genç denetimli serbestlik, koruma kurulları ve yardım şubesi şeklinde adlandırılır. Uzman personel kavramına, sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog ve öğretmen gibi meslek grupları girmektedir.

b. Denetimli serbestlik şube müdürlükleri

Denetimli serbestlik şube müdürlüklerinin kuruluşlarına ilişkin esas ve usuller, DSYMK md.10'da (DSY md. 11'de) düzenlenmiştir.

Şube müdürlüklerinin, adli yargı ilk derece mahkemeleri adalet komisyonlarının bulunduğu yerlerde Cumhuriyet başsavcılığına bağlı olarak kurulacağı hükme bağlanmıştır. Ayrıca, iş durumu ve coğrafi konum dikkate alınarak, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün önerisi ve Bakanlık onayı ile şube müdürlüğü bulunmayan ilçelerde de denetimli serbestlik ve yardım hizmetlerini yürütmek üzere şube müdürlüklerine bağlı büroların kurulabileceği ifade edilmiştir.

Şube müdürlükleri ve koruma kurullarının yetki alanının adli yargı ilk derece mahkemeleri adalet komisyonlarının yargı çevresi ile büroların yetki alanının ise buldukları ilçenin yargı çevresi ile sınırlıdır (DSYMK md. 10/2).

Her şube müdürlüğünde; bir şube müdürü, bürolarda bir şef, yeterli sayıda psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog, öğretmen, benzeri personel ile bu alanda özel hizmet içi eğitim almış diğer unvanlardaki personel ve şubelerin yönetim hizmetlerinde çalıştırılacak görevliler bulunacaktır. Her meslek grubundan ne kadar personel çalıştırılacağı, şube müdürlüğünün görev alanındaki iş durumuna göre belirlenecektir (DSYMK md. 10/3).⁶²

Şube müdürlüğüne, denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetleri için ceza infaz kurumlarında görev yapan, infaz ve koruma memurlarından atama yapılması veya bunların görevlendirilmesinde, bu hizmetlere yönelik olarak en az iki ay süre ile yapılacak hizmet içi eğitiminde başarılı olma koşulu getirilmiştir. Şube müdürlüğünden ceza infaz kurumlarına veya adliyelere, ceza infaz kurumlarından veya adliyelerden şube müdürlüğüne atama veya görevlendirme söz konusu olduğunda, buna ilişkin adalet komisyonu kararları, ilgisine göre Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü veya Personel Genel Müdürlüğüne gönderilerek, alınacak Bakanlık onayı ile tamamlanacaktır.

Şube müdürlüğünde görev yapan denetimli serbestlik görevlilerinin çalışma programı şube müdürü tarafından belirlenir. Bu hüküm bürolarda, büro şefi tarafından belirlenecek çalışma programı için de uygulanır. Bütün görevliler kendileri için belirlenen bu programa uymak zorundadırlar.

Şube müdürlüklerinde;

1. Yetişkin denetimli serbestlik,

⁶² TBMM Adalet Komisyonunda yapılan görüşmeler sırasında, Hükümet Tasarısının 10'uncu maddesinin üçüncü fıkrasına, şube müdürlüklerindeki görevliler arasına bürolarda görev yapacak bir şef eklenmiş, şube müdürlüklerindeki görevlilerin; psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog, öğretmen gibi benzeri alanlarda eğitim alan personel olduğunu açıklığa kavuşturmak üzere "benzeri personel" ibaresi "benzeri alanlarda eğitim alan personel" şeklinde değiştirilmiştir. Bu konuda bk. TBMM Dönem: 22, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı. 953, s. 10.

2. Çocuk ve genç denetimli serbestlik,
3. Koruma ve yardım işlemlerinin yürütüldüğü bölümler bulunur.

c. Koruma kurulları

5402 sayılı Kanununun 16'ncı maddesinin birinci fıkrasında (DSY md. 61), koruma kurullarının nerelerde kurulacağı ve kimlerden oluşacağı gösterilmiştir.⁶³ Söz konusu hükme göre, koruma kurulları; adalet komisyonunun bulunduğu yerlerde Cumhuriyet başsavcısının veya görevlendireceği Cumhuriyet başsavcı vekili ya da Cumhuriyet savcısının başkanlığında; baro temsilcisi, belediye başkanı veya görevlendireceği yardımcısı, Cumhuriyet başsavcısı tarafından belirlenecek bir ceza infaz kurumu müdürü, denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürü, milli eğitim müdürü, sosyal hizmetler müdürü, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı temsilcisi, teşkilâtı bulunan yerlerde Türkiye İş Kurumu müdürü, Ziraat ve Halk Bankası müdürleri, varsa ticaret ve sanayi odaları, ziraat odaları, borsalar, esnaf ve sanatkârlar birliği yöneticileri ile; varsa kamuya ait fabrikalar ile istekleri hâlinde o yerde şubesi bulunan kamuya yararlı dernek veya vakıflar ve özel bankaların yönetici seviyesindeki temsilcilerinden Cumhuriyet başsavcısı tarafından uygun görülenlerin katılımı ile oluşmaktadır.⁶⁴

Cumhuriyet başsavcısı tarafından seçilen üyelerin görev süreleri iki yıldır. Görev süresi sona eren üye yeniden görevlendirilebilir. Herhangi bir sebeple ayrılan üyelerin yerine yeni üyeler görevlendirilir. Bu üyeler ayrılan üyelerin süresini tamamlar (DSY md. 61).

Koruma kurullarının yazı işleri hizmetleri şube müdürlüğünce yürütülecektir.

d. Danışma Kurulu

5402 sayılı Kanununun 19'uncu maddesinde (DSY md. 66), Adalet Bakanlığı bünyesinde, Bakanlık Müsteşarının başkanlığında denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetlerine ilişkin danışma organı olarak görev yapmak üzere Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile

⁶³ Hâlen 133 adalet komisyonunun bulunduğu yerde kurulan koruma kurulları; denetimli serbestlik hizmetleri kapsamında suçtan zarar görenler ile ceza infaz kurumlarından salıverilen hükümlülere yardımcı olmak üzere oluşturulmuş bir kuruldur. Adalet komisyonlarının bulunduğu yerlerde, Cumhuriyet başsavcılarının başkanlığında, il veya ilçenin üst düzey yöneticileri ve sivil toplum örgütlerinin katılımıyla oluşturulmuştur. Bu konuda bir ilk olması bakımından da önem taşımaktadır. Ülkemizde genel olarak yardım faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere oluşturulmuş, kamusal veya özel birçok kuruluş ve bu amaçla kurulmuş fonlara rastlamak mümkündür. Türk Kızılayı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları, sosyal yardımlaşma ve dayanışma yardım fonu, yardımlaşma ve dayanışma dernekleri veya vakıfları bunlardan bazılarıdır.

Koruma kurulları; suç mağdurlarına, tahliye sonrası hükümlülere, eğitimine devam edemeyen çocuk ve genç hükümlülere yardımda bulunmak üzere sadece bu amaçla oluşturulmuş bir kurul olması bakımından da önem taşımaktadır. Koruma kurulları, hükümlülere götürülecek yardımlar konusunda sivil toplum örgütlerini, dernek ve vakıfları da bünyesine alarak toplumun her kesiminin bu oluşuma ve faaliyetlere katkıda bulunmasını amaçlamaktadır. Bu konudaki açıklamalar için bk. Usta, "(Koruma)", s. 5.

⁶⁴ TBMM Adalet Komisyonunda yapılan görüşmeler sırasında, Hükümet Tasarısının 16'ncı maddesinin birinci fıkrasına, "Halk Bankası" müdürlerinin de koruma kurulları arasına eklenmesi uygun görülerek "Ziraat ve Halk Bankası müdürleri" şeklinde değişiklik yapılmıştır. Bu konuda bk. TBMM Dönem: 22, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı: 953, s. 10.

Tasarının TBMM Avrupa Birliği Uyum Komisyonunda görüşülmesi sırasında koruma kurulları başlığı altındaki 16'ncı madde üzerinde durulmuştur. Maddede koruma kurullarının adalet komisyonunun bulunduğu yerlerde Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendireceği başsavcı vekili ya da Cumhuriyet savcısının başkanlığında oluşturulması öngörülmüştür. Komisyonunda yapılan görüşmeler sonrasında Cumhuriyet başsavcısına verilen yetkilerin tekrar gözden geçirilmesi gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Komisyon, Avrupa Birliği açısından ele aldığı 16'ncı maddede Cumhuriyet başsavcısının koruma kurulunu oluştururken kurul üyelerini kendisinin belirlemesinin Kopenhag Kriterleri içinde sayılan temel hukuk devleti yanında işler bir piyasa ekonomisi mantığına ve rekabet kurallarına aykırı olduğunu, tüm kurumların, kuruluşların rekabet edeceği eşit koşullar yaratılması anlayışının olması gerektiğini savunmuştur. Bk. TBMM Dönem: 22, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı: 953, s. 8.

Koruma Kurulları Danışma Kurulunun kurulacağı, Kurulun teşekkül tarzı, görev süresi ve toplantı zamanı düzenlenmiştir.

Danışma Kurulu aşağıdaki üyelerden oluşur:

a. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü.

b. Kanunlar Genel Müdürü.

c. Personel Genel Müdürü.

d. Türkiye Barolar Birliğinin görevlendireceği bir temsilci.

e. Yükseköğretim Kurulunca görevlendirilecek, üniversitelerin hukuk fakültelerinin ceza ve ceza usul hukuku ana bilim dalından bir, sosyal hizmetler yüksek okulu veya bölümünden bir, fakültelerin sosyoloji ve psikoloji bölümlerinden birer profesör veya doçent unvanına sahip, öncelikle bu Kanunun içerdiği konularda çalışmaları bulunan öğretim üyesi.

f. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürü.

g. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürü.

h. Kadının Statüsü Genel Müdürü.

ı. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürü.

j. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürü.

k. Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürü.

l. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında üst düzey bir temsilci.

m. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanı.

n. Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğünün asayişten sorumlu genel müdür yardımcısı veya daire başkanı.

o. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinden bir temsilci.

p. Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonundan bir temsilci.

r. Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanı.⁶⁵

Danışma Kurulu her takvim yılında en az bir defa toplanır. Başkan, gerekli gördüğü hâllerde Danışma Kurulunu toplantıya çağırabilir.

Danışma Kurulunun başkan vekili Bakanlık müsteşar yardımcısıdır. Bakanlık Müsteşarının bulunmadığı zamanlarda Danışma Kuruluna, Bakanlık müsteşar yardımcısı başkanlık eder.

Kurulun yazı işleri hizmetleri Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülecektir.

Danışma Kurulu, Bakanlık Müsteşarının uygun göreceği tarihte toplanır. Davet yazısında; toplantının yeri, zamanı ve gündemi belirtilir. Toplantıda alınan tavsiye kararları tutanağa bağlanır

⁶⁵ TBMM Adalet Komisyonunda yapılan görüşmeler sırasında, Hükümet Tasarısının 19'uncu maddesinin ikinci fıkrasının (l) bendinde, maddeyle oluşturulan Danışma Kurulu üyeleri arasında uyumun sağlanması amacıyla değişiklik yapılmış, (r) bendinde geçen "Denetimli Serbestlik ve Yardım Daire Başkanlığı"nın ismi "Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkanlığı" şeklinde değiştirilmiştir. Bk. TBMM Dönem: 22, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı: 953, s. 10.

ve kurul üyelerince imzalanır. Muhalif üye karşı oy yazısı yazar. Kararlar ilgili kurum ve kuruluşlara iletilir (DSY md. 66).

5. Denetimli serbestlik kurumlarının görevleri

a) Daire başkanlığının görevleri

5402 sayılı Kanununun 9'uncu maddesinde (DSY md. 10) Daire Başkanlığının görevleri bentler hâlinde aşağıdaki şekilde sayılmıştır:

a) Şube müdürlükleri ile koruma kurullarının genel amaç ve politikalar çerçevesinde düzenli ve verimli çalışmalarını sağlamak.

b) Denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetlerini geliştirmek, hükümlülerin yeniden suç işlemesinin önlenmesi ve topluma kazandırılmasını sağlayıcı etkenleri güçlendirmek amacına yönelik çalışmalar yapmak.

c) Şube müdürlükleri ve koruma kurullarınca hazırlanan yıllık iş programları ve projeleri ile çalışma raporlarını Genel Müdürlüğe sunmak; Genel Müdürlükçe yayınlanacak yıllık faaliyet raporunu hazırlamak.

d) Şube müdürlükleri bulunmayan ilçelerde büroların kurulmasını veya kaldırılmasını Genel Müdürlüğe önermek.

e) Şube müdürlükleri ve koruma kurullarının yönetim, denetim ve gözetim görevlerini yürütmek.

f) Şube müdürlükleri ve koruma kurullarının çalışmaları ile ilgili her türlü karar ve işlemi yürütmek ve görevleri ile ilgili bakanlık, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan vakıf ve dernekler ile uygun görülen gönüllü gerçek ve tüzel kişilerle işbirliği yapmak.

g) Görev alanına giren kanun ve düzenleyici işlemlerdeki ihtiyaçlara ilişkin inceleme ve araştırma yaparak Genel Müdürlüğe öneride bulunmak, bu konuda gerekli tasarıları hazırlamak.

h) Toplum için tehlike hâli taşıyanlara özel dikkat gösterilmesini sağlamak ve bunlara özgü iyileştirme tedbirlerini geliştirmek.

ı) Görev alanına giren konularda çocuk ve gençlere özel dikkat gösterilmesini, özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya bu etkiyi doğuran her türlü madde kullanma ve aile içi şiddet söz konusu olduğunda, koruyucu ve tedavi edici yöntemlerin özenle uygulanmasını sağlamak.

i) Danışma Kurulunun yazı işleri hizmetlerini yürütmek.

j) Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

b. Şube müdürlüğünün görevleri

5402 sayılı Kanunda denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetlerinin yerine getirilmesinde, temel kurumların şube müdürlükleri olduğu ve bunlara oldukça kapsamlı görev ve sorumlulukların verildiği görülmektedir. Kanunda, her adalet komisyonunun bulunduğu yerde denetimli serbestlik şubelerinin kurulması gerektiği öngörülmüştür. Buna göre hâlen 133 merkezde bu şubeler kurulmuş ve personel ataması yapılmıştır.⁶⁶

5402 sayılı Kanununun 11'inci maddesinde şube müdürlüğünün görevleri bentler halinde sayılmıştır.

⁶⁶ **Kamer, V. Kadri**, "Türkiye'de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Geliştirilmesi Projesi Açılış Konuşma Metinleri (Açılış)", *Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkan Yayınları*, Ocak 2006, Ank. Yayın No: 2, s. 34.

Maddenin (a) bendine göre, şube müdürlüğü, bu Kanunla ve diğer kanunlarla verilen görevleri, soruşturma ve kovuşturma evreleri ile hükümden ve salıverilmeden sonra hazırlanacak bir denetim plânı çerçevesinde yerine getirecektir. Maddede yer alan denetim plânı, denetimin yöntemini belirleyen ve uzmanlar tarafından hazırlanacak olan plân olup, plânda alınan tedbirin amacı, niteliği, süresi, hakkında tedbir kararı uygulanan kişinin ihtiyaçları, suçun mahiyeti ve denetimin zaman plânlamasına ilişkin hususlara yer verilecektir.

(b) bendine göre, şube müdürlüğü, çocuk mahkemeleri ile aile mahkemelerine, denetimli serbestlik ve yardım ile koruma hizmetleri alanında gözetim esaslarına göre yardımda bulunabilecektir. Çocuk mahkemeleri ile aile mahkemeleri, kendi görev alanına giren konulardaki, koruma ve tedbir kararlarının infazında denetimli serbestlik merkezleri şube müdürlüklerinden yardım alabilecektir. Ancak, denetimli serbestlik ve yardım şube müdürlükleri personeli asıl görevlerindeki iş ve işlemlerini aksatmayacak ve bu görevlerindeki hizmetleri tam bir şekilde yerine getirdikten sonra söz konusu yerlerde görevlendirilebilecektir.⁶⁷

Öte yandan, kanunla verilen diğer görevleri yerine getirmek de şube müdürlüğünün görevleri içindedir.⁶⁸

Bunların dışında, 5402 sayılı Kanunun 12 ilâ 14 maddelerinde şube müdürlüğünün soruşturma evresinde, kovuşturma evresinde, kovuşturma evresinden sonra ve salıverme sonrasındaki görevleri düzenlenmiştir.

Bu görevlere genel çerçevede değinmek gerekirse;⁶⁹

- Mahkemece üç yıla kadar hapis cezasını gerektiren suçlar ile ilgili olarak tutuklama kararı yerine verilebilecek adli kontrol kararlarının takibini yapacaklardır.

- Mahkemece bir yıl hapis cezası yerine hükmedilebilecek;

a. Hükümlünün bir eğitim kurumuna devam etmesi,

b. Hükümlünün belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanması,

c. Hükümlünün belirli bir sanatı yapmaktan yasaklanması,

d. Hükümlünün kamuya yararlı bir işte çalıştırılması,

Seçenek yaptırımlarını yerine getireceklerdir.

- Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi hakkında tedavi ve denetimli serbestlik tedbirini, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmamakla birlikte kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran kişi hakkında mahkemece verilen denetimli serbestlik tedbirini infaz edeceklerdir.

- Örgütlü suçlarda etkin pişmanlık hâlinde hükmedilen denetimli serbestlik tedbirini yerine getireceklerdir.

- Hükümlünün iki yıl veya daha az hapis cezasına mahkûmiyet sonucu cezasının ertelenmesi halinde mahkemece belirlenen denetim süresi içinde;

a. Meslek sahibi olan hükümlünün ücret karşılığı çalışmasına,

b. Meslek sahibi olmayan hükümlünün eğitim programına devam etmesine,

c. On sekiz yaşından küçük olan hükümlülerin eğitim kurumuna devam etmesine,

⁶⁷ TBMM Adalet Komisyonunda yapılan görüşmeler sırasında, Hükümet Tasarısının 11'inci maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde, çocuklar hakkında verilen kararlarda gözetimin esas olması nedeniyle değişiklik yapılmıştır. Bu konuda bk. TBMM Dönem: 22, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı: 953, s. 10.

⁶⁸ Denetimli Serbestlik Yönetmeliğinin 12'nci maddesinde şube müdürlüğünün görevleri sayılmıştır.

⁶⁹ Bk. **Kamer**, "(Açılış)", s. 31- 34.

Karar verilmesi halinde bu yükümlülükleri yerine getireceklerdir.

- Koşullu salıverilme hâlinde mahkeme tarafından denetim süresi içinde;

a. Hükümlünün ücret karşılığında çalışmasına,

b. On sekiz yaşından küçük olan hükümlülerin eğitim kurumuna devam etmesine,

Karar verilmesi hâlinde bu yükümlülükleri infaz edeceklerdir.

- İki yıl veya daha az hapis cezasına mahkûm olan hükümlünün, hükümlülük süresinin yarısını ceza infaz kurumunda iyi hâlde geçirmesi halinde kalan sürenin kamuya yararlı işte çalıştırılmasına mahkemece karar verilmesi durumunda bu cezayı yerine getireceklerdir.

- Cezanın evde infazına mahkemece karar verilmesi hâlinde bu cezayı infaz edeceklerdir.

- Bunun dışında;

a. Şüpheli veya sanık hakkında Cumhuriyet savcısı veya mahkemenin talebi halinde bu kişilerin ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal ve ekonomik durumu, ruhsal ve psikolojik durumu, topluma ve mağdura karşı taşıdığı risk hakkında *sosyal araştırma raporu* hazırlayacaklardır.

b. Şüpheli, sanık veya hükümlü hakkında hükmedilen tedbirin; amacı, niteliği, süresi, suçun mahiyeti, hakkında denetim plânı hazırlanan kişinin ihtiyaçları dikkate alınarak *denetim plânı* düzenleyeceklerdir.

c. Denetim plânı doğrultusunda yapılan uygulamaların değerlendirildiği ayrıca sonraki üç aylık denetim sürecinde yapılması gereken meslekî çalışmaların belirtildiği *denetim raporunu* hazırlayacaklardır.

d. Hükümlünün topluma kazandırılmasında ve salıverilmeye hazırlanmasında ceza infaz kurumlarının psiko-sosyal yardım servisi ile işbirliği yaparak gerektiğinde hükümlü ile görüşerek salıverilme öncesi değerlendirme raporunun hazırlanmasına katılacaklardır.

e. Denetimli serbestlik sisteminde mağdurun önemli bir yeri olup mağdurun psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümünde yardımcı olacaktır. Bu hizmetler talep edilmesi halinde şüpheli veya sanığa da verilecektir.

Bu açıklamalar karşısında hapis cezaları, adli para cezaları, Türk Ceza Kanununun 50'nci maddesinin (a) ve (b) bentleri, 32'nci maddesi, Ceza Muhakemesi Kanununun 60 ve 203'üncü maddesi ile Çocuk Koruma Kanununun 5'inci maddesi, Cumhuriyet başsavcılıkları tarafından infaz edilecektir.

Şube müdürlükleri tarafından ise; Türk Ceza Kanununun 50'nci maddesinin (c), (d), (e) bentleri, 51'inci maddesinin 4'üncü fıkrası, 53'üncü maddesinin 5 ve 6'ncı fıkraları, 221'inci maddesi, Ceza Muhakemesi Kanununun 109'uncu maddesi, Çocuk Koruma Kanununun 20, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 105, 107/7-8-9, Çocuk Koruma Kanununun 19 ve 23'üncü maddeleri infaz edilecektir.

Burada tedbir kararlarının düzenli ve aksamayacak bir şekilde yerine getirilmesi amacıyla tutulması gereken "denetimli serbestlik genel defteri"nden de bahsetmekte fayda görmekteyiz. 1/6/2005 tarihli ve 25832 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren, Cumhuriyet Başsavcılıkları ile Adli Yargı İlk Derece Ceza Mahkemeleri Kalem Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmeliğin 9 ve 13'üncü maddelerinde yapılan değişiklikle,⁷⁰ mevzuatımıza ilk defa giren denetimli serbestlik genel defterine, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50'nci maddesinin birinci fıkrasının (c), (d), (e) ve (f) bentleri ile 51'inci maddesinin dördüncü fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerinde, 53'üncü maddesinin beşinci ve altıncı fıkrasında, 191'inci maddesinin ikinci

⁷⁰ Söz konusu değişiklik 20.12.2005 tarihli ve 26029 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

fıkrasında, 221'inci maddesinin beşinci fıkrasında, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 105'inci maddesinin dördüncü fıkrasında, 107'inci maddesinin yedinci ve sekizinci fıkrasında, 108'inci maddesinin dördüncü ve altıncı fıkrasında, 110'uncu maddesinin ikinci ve üçüncü fıkrasında, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 19'uncu maddesi ile 23'üncü maddesinde belirtilen ilâmlar kaydedilir.

Hapis ve adli para cezasına ilişkin ilâmlar Türk Ceza Kanununun 50'nci maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bendinde belirtilen seçenek yaptırımlar, 53'üncü maddesinin birinci fıkrasında belirtilen güvenlik tedbiri, 54, 55, 56, 57, 58, 59 ve 60'ıncı maddelerinde belirtilen güvenlik tedbirleri ile sadece rehber görevlendirilmesine ilişkin kararlar denetimli serbestlik genel defterine kayıt edilmezler.

Bu genel açıklamalardan sonra, şube müdürlüğünün soruşturma evresinde, kovuşturma evresinde, kovuşturma evresinden sonra ve salıverme sonrasındaki görevlerini ayrıntılı olarak incelemede yarar görüyoruz.

1. Soruşturma evresindeki görevler

Kanunlara göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evre, soruşturma evresini ifade etmektedir. 5402 sayılı Kanunun 12'nci ve Yönetmeliğin ise 13'üncü maddesinde şube müdürlüğünün "soruşturma evresindeki" görevleri sayılmıştır.

Maddenin (a) bendine göre, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 109'uncu maddesi gereğince haklarında adli kontrol kararı verilen şüphelilerle ilgili kararda belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmaları yürütmek şube müdürlüğünün bu aşamadaki görevlerinden birisidir.⁷¹

(b) bendine göre, Cumhuriyet başsavcılığı gerekli gördüğünde, şube müdürlüğü şüpheli hakkında sosyal araştırma raporu düzenleyip sunacaktır. Burada Cumhuriyet savcısı kendiliğinden ya da şüpheli veya müdafinin başvurusu üzerine gerekli gördüğünde, şüpheli hakkında söz konusu raporun düzenlenmesini isteyebilecektir. Başka bir anlatımla, Cumhuriyet savcısı kendiliğinden bu yola başvurabileceği gibi, şüphelinin veya müdafinin başvurusu üzerine de gerekli gördüğünde bu olanağı kullanabilecektir. Buradaki incelemede şüphelinin geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi gibi kişisel, sosyal ve ekonomik durumlarından biri veya bir kaç hakkında ayrıntılı sosyal araştırma raporu verilebilecektir.⁷²

⁷¹ Denetimli Serbestlik Yönetmeliğinin md. 13, f.1-a'da, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 109'uncu maddesinin yanı sıra, 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 20'nci maddesi gereğince haklarında adli kontrol kararı verilen şüphelilerle ilgili olarak, kararda belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmaları yürütmek görevi de, şube müdürlüğünün görevleri arasında sayılmıştır.

Ayrıca, Denetimli Serbestlik Yönetmeliğinin 17 ilâ 31'inci maddelerinde, adli kontrol ve adli kontrol yükümlülüklerinin yerine getirilmesine ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Yönetmeliğin 31'inci maddesi gereğince, şüpheli veya sanık hakkındaki karar, mahkemece Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Cumhuriyet başsavcılığınca adli kontrol kararlarının kaydına mahsus deftere kaydedildikten sonra şube müdürlüğü veya büroya iletilir. Şube müdürlüğü veya büroca bu karar adli kontrol defterine kaydedilir.

⁷² Yönetmeliğin md. 13, f. 1-b'de, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu hükümlerine paralellik sağlamak için, Cumhuriyet başsavcılığınca kendiliğinden ya da şüpheli veya müdafinin başvurusu üzerine gerekli görüldüğünde şüpheli hakkında sosyal inceleme raporu veya sosyal araştırma raporu düzenleyip sunma görevi soruşturma evresindeki görevler arasında sayılmıştır. Yönetmeliğin 44'üncü maddesinde **sosyal araştırma raporu**; "şüpheli veya sanığın fiziksel, psikolojik, sosyal ve kültürel koşullarının sistemli bir bakış açısıyla suça yönelme açısından değerlendirildiği ve toplumla bütünleşmesi amacıyla ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynaklarla ilgili önerileri içeren, soruşturma veya kovuşturma sırasında şube müdürlüğü veya büro tarafından hazırlanan rapordur" şeklinde bir tanıma yer verilmiştir. Ayrıca, Yönetmeliğin 57'nci maddesinde şube müdürlüğünün Çocuk Koruma Kanunu ile ilgili görevleri kapsamında hazırlanan **sosyal inceleme raporu**; "şüpheli veya sanık çocuğun fiziksel, sosyal ve kültürel koşullarını sistemli bir bakış açısıyla suça yönelme açısından değerlendiren, çocuğun işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiil ile ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunup bulunmadığını irdeleyen, şüpheli veya sanık çocuğun korunması, tedavi ve rehabilitasyonunu amaçlayan rapordur" şeklinde tanımlanmıştır.

Suçtan zarar gören kişilerin karşılaştıkları psiko-sosyal ve ekonomik sorunları gibi sorunlarının çözümünde danışmanlık yaparak onlara yardımcı olmak, maddenin (c) bendi ile şube müdürlüğünün görevleri arasında sayılmıştır. Burada, psiko-sosyal yardımla ifade edilmek istenen, denetimli serbestlik ve yardım kapsamındaki bireylerin yeniden topluma kazandırılması için psikolojik ve sosyal açıdan gereksinim duyduğu danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini yapmak ve bu çerçevede olabilecek müdahalelerde bulunmaktadır. Maddedeki "yardımcı olmak" kavramı gerekli işbirliğini de içermektedir.⁷³

(d) bendi gereğince, şube müdürleri istek hâlinde şüpheliye psiko-sosyal danışmanlık da yapacaktır. Buradaki psiko-sosyal yardım tutuksuz yargılananlar yönünden söz konusu olacaktır.⁷⁴

2. Kovuşturma evresindeki görevler

İddianamenin kabulü ile başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evre, soruşturma evresini ifade etmektedir. 5402 sayılı Kanununun 13'üncü maddesinde, Yönetmeliğin ise 14'üncü maddesinde şube müdürlüğünün kovuşturma evresindeki görevleri bentler hâlinde sayılmıştır.

Maddenin (a) bendine göre, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 109'uncu maddesi gereğince, adli kontrol altındaki sanıklarla ilgili kovuşturma aşamasında verilen kararda belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmaları şube müdürlüğü yürütecektir.⁷⁵

(b) bendine göre, karar öncesinde mahkeme veya hâkimin isteği üzerine; sanığın geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal ve ekonomik durumu, ruhsal ve psikolojik durumu, topluma ve mağdura karşı taşıdığı risk hakkında ayrıntılı sosyal araştırma raporu hazırlayıp söz konusu makamlara sunmak şube müdürlüğünün görevleri arasında sayılmıştır. Buradaki "karar" sözcüğü her türlü hüküm ve kararı ifade etmektedir.⁷⁶

Maddenin (c) bendine göre, şube müdürlüğü, suçtan zarar gören kişilere tıpkı soruşturma evresinde olduğu gibi, kovuşturma evresinde de psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının çözümünde danışmanlık yapabilecek veya bu hususlarda yardımcı olabilecektir. Yine, soruşturma evresinde şüpheliye yapıldığı gibi bu evrede de, sanığa psiko-sosyal danışmanlık yapmak, (d) bendinde şube müdürlüğünün bir görevi olarak düzenlenmiştir.

3. Kovuşturma evresinden sonraki görevler

edilmesi gibi amaçlara hizmet eden; çocuğun toplumla bütünleşmesi açısından gereksinim duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynaklarla ilgili müdahaleyi öneren uzman raporu" biçiminde tanımlanmıştır.

⁷³ *Psiko-sosyal yardım konusu, Yönetmeliğin 51'inci maddesinde; suçtan zarar gören, şüpheli, sanık ve hükümlüler yönünden ortak hükümler içerecek şekilde düzenlenmiştir. Maddeye göre, psiko-sosyal yardım; suçtan zarar gören, şüpheli, sanık veya hükümlülere yapılan psikolojik ve sosyal yardımları ifade etmektedir. Bunlardan "psikolojik yardım"; suçtan zarar gören, şüpheli, sanık veya hükümlülerin suç nedeni ile karşılaştıkları psikolojik sorunların çözümünü amaçlayan sistemli ve programlı hizmetlerin bütününe ifade etmektedir. Bu yardım; gözlem ve görüşme, değerlendirme, müdahale, koruyucu ve önleyici çalışmalar ile değerlendirme aşamalarından oluşur. Sosyal yardım ise; suçtan zarar gören, şüpheli, sanık veya hükümlünün aile ve çevre koşullarından doğan maddi, manevi ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesine, sosyal sorunlarının önlenmesine ve çözümlenmesine, çevre ve toplumla uyumunun düzenlenmesine yardımcı olunmasını amaçlayan sistemli ve programlı hizmetlerin bütünüdür.*

⁷⁴ *İstek hâlinde şüpheliye psiko-sosyal danışmanlık yapma konusunda bir önceki dipnotta 51'inci maddeye ilişkin açıklamalar burada da geçerlidir.*

⁷⁵ *Denetimli Serbestlik Yönetmeliğinin md. 14, f. 1-a'da, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 109'uncu maddesinin yanı sıra, 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 20'nci maddesi gereğince haklarında adli kontrol kararı verilen şüphelilerle ilgili olarak, kararda belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesine ilişkin çalışmaları yürütmek görevi de, şube müdürlüğünün görevleri arasında sayılmıştır. Adli kontrol ve adli kontrol yükümlülüklerinin yerine getirilmesine ilişkin hükümler için bk. Denetimli Serbestlik Yönetmeliğinin 17 ilâ 31'inci maddeleri.*

⁷⁶ *TBMM Adalet Komisyonunda yapılan görüşmeler sırasında, Hükümet Tasarısının 13. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendine, mahkeme veya hâkimin isteği üzerine, şube müdürlüğünün kovuşturma evresinde hazırlayacağı sosyal araştırma raporuna, "sanığın ruhsal ve psikolojik durumu, topluma ve mağdura karşı taşıdığı risk" durumu eklenmiştir. Bu konuda bk. TBMM Dönem: 22, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı: 953, s. 10.*

Şube müdürlüğünün sanık hakkındaki hükmün kesinleşmesinden sonraki evrede, yani kovuşturma evresinden sonraki görevleri, 5402 sayılı Kanununun 14'üncü maddesinde, Yönetmeliğin ise 15'inci maddesinde düzenlenmiştir.⁷⁷

Öncelikle, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50'nci maddesinin birinci fıkrasının (c), (d), (e) ve (f) bendinde sayılan kısa süreli hapis cezasına seçenekli yaptırımlar ile 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 105'inci maddesinde belirtilen kamuya yararlı bir işte çalıştırma seçenek yaptırımı ile ilgili olarak, gerektiğinde kolluk ve ilgili diğer makamlarla işbirliği içinde ve kanunda belirtilen usul ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini sağlamak şube müdürlüğünün kovuşturma evresinden sonraki görevlerinin başında gelmektedir.⁷⁸

İkinci olarak, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 51'inci maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen hapis cezasının ertelenmesi hükmüne bağlı olarak, haklarında anılan maddenin (a), (b) ve (c) bentlerinde belirtilen kararlar ile 53'üncü maddenin beşinci fıkrasında belirtilen güvenlik tedbirine ilişkin karar verilenlerin denetim sürelerini kanunda belirtilen usul ve esaslara uygun olarak geçirmelerini, güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesini, gerektiğinde kolluk ve ilgili diğer makamlarla işbirliği içinde sağlamak şube müdürlüğünün görevleri arasında sayılmıştır. "Kanun" ibaresini, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu kapsayacak şekilde anlamak gerekir.⁷⁹

Öte yandan, şube müdürlüğü; 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 51'inci maddesinin beşinci fıkrası gereğince mahkeme tarafından denetim süresi içerisinde hükümlüye yapılacak rehberlik görevinin, "kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmamak suçu"nun düzenlendiği 191'inci maddenin üçüncü fıkrasında belirtilen ve denetimli serbestlik tedbirine hükmedilen kişiye yapılacak rehberlik görevinin yerine getirilmesini kovuşturma evresinden sonra gerçekleştirmekle yükümlü olacaktır.⁸⁰ Denetimli serbestlik memurları, mahkemelerce haklarında denetimli serbestlik tedbirine hükmedilen hükümlülere,

⁷⁷ Şube müdürlüğünün kovuşturma evresinden sonraki görevlerine ilişkin olarak Denetimli Serbestlik Yönetmeliğinin, 32 ilâ 48'inci maddelerinde kapsamlı hükümlere yer verilmiştir. Bu maddelerde, "kısa süreli hapis cezası yerine seçenek yaptırımlar ile denetim süresi içindeki yükümlülüklerin yerine getirilmesi" başlığı altında; "eğitim kurumuna devam etme yaptırımının veya yükümlülüğünün yerine getirilmesi, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanma yaptırımının yerine getirilmesi, ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınması ve belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanma seçenek yaptırımının yerine getirilmesi, kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı veya yükümlülüğünün infazı, iş arama izni ile cezanın konutta infazı ile ilgili işlemler, belli hak ve yetkinin kullanılmasının yasaklanması güvenlik tedbirinin infazı, meslek veya sanatın icrasının yasaklanması ya da sürücü belgesinin geri alınması güvenlik tedbirinin infazı, etkin pişmanlık hâlinde hükmedilen güvenlik tedbirinin infazı, rehber görevlendirilmesi, tedavi ve denetimli serbestlik tedbirinin infazı ile rehberin görevi, cezanın ertelenmesinde rehberin görevi" konularında ayrıntılı hükümlere yer verilmiştir.

⁷⁸ TBMM Adalet Komisyonunda yapılan görüşmeler sırasında, Hükümet Tasarısının 14'üncü maddesinde "kolluk makamlarıyla" ibaresi sadece kolluk birimleriyle sınırlı kalmadan diğer birimlerle de işbirliği yapılabilmesini sağlamak amacıyla "kolluk ve ilgili diğer makamlarla" şeklinde değiştirilmiştir. Bu konuda bk. TBMM Dönem: 22, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı: 953, s. 10.

5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50'nci maddesinin birinci fıkrasının (c), (d), (e) ve (f) bendinde sayılan kısa süreli hapis cezasına seçenekli yaptırımlar ile 5275 sayılı Türk Ceza Kanununun 105'inci maddesinde belirtilen kamuya yararlı bir işte çalıştırma seçenek yaptırımının infazı ile ilgili olarak, Yönetmeliğin 32 ilâ 34'üncü maddelerinde ayrıntılı düzenlemeler bulunmaktadır.

⁷⁹ 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 51'inci maddesinin dördüncü fıkrasında belirtilen hapis cezasının ertelenmesi hükmüne bağlı olarak, haklarında anılan maddenin (a), (b) ve (c) bentlerinde belirtilen kararlar ile 53'üncü maddenin beşinci fıkrasında belirtilen güvenlik tedbirine ilişkin karar verilenlerin denetim sürelerini kanunda belirtilen usul ve esaslara uygun olarak geçirmelerini, güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesine ilişkin olarak, Yönetmeliğin 32, 35 ve 39'uncu maddelerinde hükümler bulunmaktadır.

⁸⁰ Şube müdürlüğünce, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun, 51'inci maddesinin beşinci fıkrası gereğince mahkeme tarafından denetim süresi içerisinde hükümlüye yapılacak rehberlik görevinin, "kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak, kabul etmek veya bulundurmamak suçu"nun düzenlendiği 191'inci maddenin üçüncü fıkrasında belirtilen ve denetimli serbestlik tedbirine hükmedilen kişiye yapılacak rehberlik görevinin yerine getirilmesi ile ilgili olarak, Yönetmeliğin 46'ncı maddesinde hüküm bulunmaktadır.

rehberlik yapmak üzere görevlendirilebilirler. Mahkemelerce hükümlülere rehber olarak atanan denetimli serbestlik memuru, hakkında denetimli serbestlik kararı verilen hükümlünün, kötü alışkanlıklardan kurtulması ve sorumluluk bilinciyle iyi bir hayat sürmesi, kötü alışkanlıklar edinebileceği çevrelerden uzak kalması hususunda öğütte bulunur. Kişinin sorumluluk bilincinin gelişmesine uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasının etki ve sonuçları hakkında bilgilendirir. Hükümlünün eğitim gördüğü kurum yetkilileri veya yanında çalıştığı kişilerle görüşerek, görüşmelerde bulunmak suretiyle hükümlülere yardımcı olurlar.⁸¹

Yukarıda belirtilen tedbirlerin uygulanması süresince şube müdürlüğü sürekli olarak hükümlülerle yakın temas kurarak, onları izlemek, kurallara uygun davranıp davranmadıklarını denetlemek ve onları bu konuda yönlendirmek zorundadır. Ayrıca bu evrede çıkan psiko-sosyal sorunların çözümü yoluna gitmek veya bu konuda yardımda bulunmak, bu işlemlerin sonucunu ve yükümlülükleri uymayanları ya da suç işleyenleri ilgili yerlere bildirmekle yükümlüdürler. Bu konuda yetkili makamlar, mahkemeler, hâkimlikler ve Cumhuriyet başsavcılıklarıdır. Bu durumda kişinin 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50'nci maddesinin altıncı fıkrasında ve 51'inci maddesinin yedinci fıkrasındaki yaptırımla karşılaşmaları söz konusu olacaktır.

Bilindiği gibi, 5275 sayılı Kanunda hükümlülere verilecek izinler düzenlenmiş ve bunlardan birisinin de Kanunun 96'ncı maddesinde hükme bağlanan "iş arama izni" olduğu ifade edilmiştir. Buna göre koşullu salıverilmesine bir ay kalmış olan hükümlülere verilen iş arama izni süresi içerisinde şube müdürlükleri, izin verilen bu hükümlülere yardımda bulunmakla yükümlü olacaklardır.⁸²

Ayrıca, şube müdürlükleri, hükümlülerin yeniden topluma kazandırılmaları ve salıverilmeye hazırlanmaları sırasında ceza infaz kurumlarında görev yapan psiko-sosyal servislerle işbirliği yaparak gerektiğinde hükümlülerle görüşmek suretiyle salıverilme öncesine ilişkin hazırlanacak değerlendirme raporuna katkıda bulunmak görevini de yerine getirecektir.⁸³

5275 sayılı Kanunun "özel infaz usulleri"ni düzenleyen 110'uncu maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları kapsamındaki kişilerin hapis cezalarının konutta çektirilmesi sırasında, bu hükümlülerin psiko-sosyal sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak, bu konuda rapor düzenlemek ve hükümlünün infazın gereklerine uyup uymadığının kontrol edilerek aykırı davranışlar hâlinde durumu Cumhuriyet başsavcılığına bildirmek de bu evredeki görevler arasındadır.⁸⁴

Son olarak, 5237 sayılı Kanuna göre etkin pişmanlık hükümlerinden yararlanıp da haklarında güvenlik tedbirine hükümlü olanlarla ilgili bu tedbirlerin uygulanmasını sağlama görevi şube müdürlüğüne verilmiş bulunmaktadır.⁸⁵

⁸¹ Usta "(Denetim)", s. 5.

⁸² 5275 sayılı Kanunun 96'ncı maddesinde hükme bağlanan, koşullu salıverilmesine bir ay kalmış olan hükümlülere verilen iş arama izni süresi içerisinde şube müdürlüklerinin görevleri DSY md. 37'de düzenlenmiştir.

⁸³ Salıverilme öncesine ilişkin hazırlanacak değerlendirme raporu DSY md. 45'de düzenlenmiştir. Buna göre, ceza infaz kurumunca salıverilme tarihine bir ay kalan her hükümlü hakkında şube müdürlüğü veya büroya bilgi verir. Şube müdürlüğü veya büroca görevlendirilecek bir denetimli serbestlik görevlisi hükümlülerin topluma kazandırılmasında ve salıverilmeye hazırlanmasında ceza infaz kurumlarının psiko-sosyal servisleri ile iş birliği yapar, gerektiğinde hükümlü ile görüşür ve görüşmesi ile ilgili gözlemlerini, çalışmalarının sonuçlarını rapor halinde ceza infaz kurumu idaresine bildirir. Bu rapor, salıverilme öncesi değerlendirme raporunun hazırlanması sırasında gözönünde bulundurulur.

⁸⁴ 5275 sayılı Kanunun "özel infaz usulleri"ni düzenleyen 110'uncu maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları kapsamındaki kişilerin hapis cezalarının konutta çektirilmesine ilişkin özel infaz usullerine ilişkin hükümler için bk. DSY md. 38.

⁸⁵ DSY md. 41 gereğince, 5237 sayılı Kanunun 221'inci maddesinin beşinci fıkrası gereğince etkin pişmanlıktan yararlanan hükümlüler hakkında verilen denetimli serbestlik tedbirini içeren ilâm, mahkemece Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Cumhuriyet başsavcılığınca ilâm denetimli serbestlik genel defterine kaydedildikten sonra şube müdürlüğü veya büroya gönderilir. Şube müdürlüğü veya büroca ilâm, denetimli ser-

Burada belirtilmesi gereken diğere bir konu da, denetimli serbestlik görevlilerinin infaz görevlisi olmadığıdır. Aksine bu görevliler infaz görevlilerinin işlemlerini denetleyecek, kararı infaz etmeyecektir. Örneğin aynen iade ve tazminde bu husus geçerlidir. Ancak maddenin (c) bendinde olduğu gibi denetimli serbestlik görevlisi sürücü belgesinin geri alınmasında belgeyi alacak, ancak trafik şubesine bildirerek bu konuda şerh düşülmesini isteyebilecektir.⁸⁶

4. Salıverme sonrası görevler

5402 sayılı Kanunun 15'inci maddesinde, Yönetmeliğin ise 16'ncı maddesinde şube müdürlüğünün salıverme sonrası görevleri düzenlenmiştir.

Bu kapsamda 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun “koşullu salıverilme”ye ilişkin 107'nci maddesinin yedi, sekiz, dokuz, oniki ve ondördüncü fıkraları ile “mükerrirlere özgü infaz rejimi ve denetimli serbestlik tedbiri”nin düzenlendiği 108'inci maddesinin dört ve altıncı fıkralarında düzenlenen yükümlülüklerin denetlenmesi için kendilerine verilen görevleri, gerekli hâllerde kolluk makamları ve ilgili diğere makamlarla birlikte işbirliği yaparak yerine getirmek, salıverilme sonrası görevlerin başında gelmektedir.⁸⁷

Bu konularda düzenlenecek raporda şube müdürlüğüne 5275 sayılı Kanunun 107'nci maddesinin onuncu fıkrasında belirtilen durumlarda bu tedbirin veya belirlenen yükümlülüklerin kaldırılması için görüş bildirme yönünde görev de verilmiştir.

Maddenin (d) bendinde, şube müdürlüğünün salıverme sonrası ayrıca işbirliği yapacağı kurum ve kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerle birlikte, 5275 sayılı Kanunun 90 ve 91'inci maddelerinde düzenlenen, salıverilen kişilerin iş bulmalarında veya meslek ve sanatları ile ilgili bir iş kurmalarında ayrıca çevre ve aileleri ile olabilecek psiko-sosyal sorunların çözümünde görev yapacaklardır.⁸⁸

(e) bendinde, hükümlülerin yeniden suç işlemelerinin önüne geçmek ve topluma kazandırılmalarını sağlayıcı etkenleri güçlendirmek amacıyla yönelik çalışmalar yapmak konusu da şube müdürlüğünün görevleri arasında düzenlenmiş bulunmaktadır.⁸⁹

bestlik defterine kaydedilir. Hükümlüye on gün içinde şube müdürlüğü veya büroya başvurusu için bildirim yapılır. Süresinde şube müdürlüğü veya büroya başvuran hükümlüye denetim planı hazırlanır. Bu kapsamda hükümlüye önce uyum sorununun çözümü için belirli aralıklarla psiko-sosyal yardım yapılır. Ayrıca kendisine örgüt ve çevresi ile ilişkiye girmemesi konusunda uyarılarda bulunulur. Şube müdürlüğü veya büroca hazırlanan denetim planı; hükümlüye, kolluğa ve ilgili kurum ve kuruluşlara bildirilir. Hükümlünün güvenlik tedbirine uyup uymadığı şube müdürlüğü veya büroca her zaman denetlenir. İlgili kurum ve kuruluşlar ile kolluğa hükümlünün bu çevre içinde bulunup bulunmadığı hususunun kontrol edilmesi için yazı yazılır.

⁸⁶ Madde gerekçesinden.

⁸⁷ TBMM Adalet Komisyonunda yapılan görüşmeler sırasında, Hükümet Tasarısının 15'inci maddesinde “kolluk makamlarıyla” ibaresi sadece kolluk birimleriyle sınırlı kalmadan diğere birimlerle de iş birliği yapılabilmesini sağlamak amacıyla “kolluk ve ilgili diğere makamlarla” şeklinde değiştirilmiştir. Bu konuda bk. TBMM Dönem: 22, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı: 953, s. 10.

Şube müdürlüğünün salıverilme sonrası görevlerinden; “5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun “koşullu salıverilme”ye ilişkin 107'nci maddesinin yedi, sekiz, dokuz, oniki ve ondördüncü fıkraları ile “mükerrirlere özgü infaz rejimi ve denetimli serbestlik tedbiri”nin düzenlendiği 108'inci maddesinin dört ve altıncı fıkralarında düzenlenen yükümlülüklerin denetlenmesi için kendilerine verilen görevleri, gerekli hâllerde kolluk makamları ve ilgili diğere makamlarla birlikte işbirliği yaparak yerine getirmek” ve “bu konularda düzenlenecek raporda şube müdürlüğüne 5275 sayılı Kanunun 107'nci maddesinin onuncu fıkrasında belirtilen durumlarda bu tedbirin veya belirlenen yükümlülüklerin kaldırılması için görüş bildirme” görevlerine ilişkin olarak, DSY md. 32, 35, 46, 49 ve 50'nci maddelerinde ayrıntılı hükümlere yer verilmiştir.

⁸⁸ Şube müdürlüğünün salıverme sonrası işbirliği yapacağı kurum ve kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerle birlikte, 5275 sayılı Kanunun 90 ve 91'inci maddelerinde düzenlenen, salıverilen kişilerin iş bulmalarında veya meslek ve sanatları ile ilgili bir iş kurmalarında ayrıca çevre ve aileleri ile olabilecek psiko-sosyal sorunların çözümünde yapacakları görevlere ilişkin olarak DSY'nin md. 16 ve 62'nci maddelerinde düzenlemeler bulunmaktadır.

⁸⁹ Şube müdürlüğünün görevleri arasında düzenlenmiş bulunan, “hükümlülerin yeniden suç işlemelerinin

5. Şube müdürlüğünün Çocuk Koruma Kanunu ile ilgili görevleri

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 36'ncı maddesi gereğince hakkında; koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuğun denetim altına alınmasına karar verilebilir. Denetim altına alınan çocukla ilgili olarak denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğü tarafından bir denetim görevlisi görevlendirilir. Ancak, korunma ihtiyacı olan çocuklar veya suç tarihinde oniki yaşını bitirmemiş suça sürüklenen çocuklar ile çocuğun aileye teslimi yönünde karar verilmesi hâlinde, bu çocuklar hakkında denetim görevi gözetim esaslarına göre Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yerine getirilir. Görevlendirme sırasında çocuğun kişisel özellik ve ihtiyaçları dikkate alınır ve çocuğa kolay ulaşabilecek olanlar tercih edilir (ÇKK md. 37).⁹⁰

Çocuğun mahkeme kararı ile denetim altına alınması hâlinde, şube müdürlüğü veya büro, Denetimli Serbestlik Yönetmeliğinde belirtilen diğer görevlere ek olarak Yönetmeliğin 53 ilâ 58'inci maddelerinde belirtilen görevleri de yerine getirir (DSY md. 52/1).

Ancak korunma ihtiyacı olan çocuklar veya suç tarihinde oniki yaşını bitirmemiş suça sürüklenen çocuklar ile çocuğun aileye teslimine dair karar verilmesi hâlinde bu çocuklar hakkında denetim görevi, gözetim esaslarına göre Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yerine getirilir. Bu hâlde mahkeme kararı Cumhuriyet başsavcılığı aracılığı ile doğrudan bu kuruma gönderilir (DSY md. 52/2).⁹¹

Kamu davasının açılmasının ertelenmesi hâlinde yapılacak işlemler DSY md. 55'te düzenlenmiştir. Kamu davasının açılmasının ertelenmesi halinde şüpheliye DSY'nin 53'üncü maddesinin dördüncü ve beşinci fıkrası gereğince denetimli serbestlik görevlisi görevlendirilir ve denetimli serbestlik görevlisi DSY'nin 54'üncü maddesinde belirtilen görevleri yerine getirir.

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması hâlinde yapılacak işlemler ise, DSY md. 56'da düzenlenmiştir. 5395 sayılı Kanunun 23'üncü maddesi gereğince hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesi hâlinde, çocuk beş yıl süreyle denetimli serbestlik tedbirine tâbi tutulur.

c. Koruma kurullarının görevleri

5402 sayılı Kanunun 17'nci maddesinde, koruma kurullarının görevleri belirtilmiştir.

Kurullar, şube müdürlüklerinden kendilerine iletilen, suçtan zarar görenlerin karşılaştıkları sosyal ve ekonomik sorunların çözümüne yardımcı olacak, böylelikle bu kişilerde meydana gelen suçun olumsuz etkisinin en aza indirilmesi sağlanacak, salıverilen hükümlülerin meslek veya sanat edinmeleri, kendilerine en uygun işi bulmalarında; sanat sahibi olanlar ile tarım işletmeciliği yapmak isteyen hükümlülere araç, malzeme ve kredi sağlanmasında ve işyeri açmak isteyenlerin karşılaştıkları diğer güçlüklerin çözümünde yardımcı olacak, ayrıca çocuk ve genç hükümlülerin öğrenimlerine devam etmelerini sağlayacak ve kanunla verilen diğer görevleri yapacaktır. Koruma

önüne geçmek ve topluma kazandırılmalarını sağlayıcı etkenleri güçlendirmek amacıyla yönelik çalışmalar yapma" görevi ile ilgili olarak DSY'nin md. 10, 16, 33 ve 50'nci maddelerinde çeşitli hükümler bulunmaktadır.

⁹⁰ Denetim görevlisinin görevlerine ÇKK md. 38'de; çocuğa uygulanacak denetim yöntemini gösteren "denetim plânı ve raporu"na ilişkin hükümlere ise, ÇKK md. 39'da düzenlenmiştir.

⁹¹ Denetim altına alma kararı ile denetimli serbestlik görevlisinin belirlenmesi konusu DSY md. 53'te düzenlenmiştir. Buna göre, 5395 sayılı Kanun gereğince çocuklar hakkında; a) 19'uncu maddesi uyarınca kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, b) 23'üncü maddesi uyarınca hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen, çocuklar hakkında denetim altına alınmasına karar verilmesi hâlinde DSY'nin Çocuk Koruma Kanunu ile ilgili bölümündeki hükümleri uygulanır. Çocuğun denetim altına alınmasına dair karar, mahkemece Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir. Cumhuriyet başsavcılığınca karar denetimli serbestlik genel defterine kaydedildikten sonra şube müdürlüğü veya büroya gönderilir. Şube müdürlüğü veya büro, kararı çocukların denetimine ilişkin deftere kaydederek denetim altına alınan çocuğa bir denetimli serbestlik görevlisi görevlendirir.

kurullarının tahliyeden sonraki diğer güçlüklerin çözümündeki yardımları konusuna tedavi yardımları da girmektedir.

Koruma kurullarının suçtan zarar gören veya ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlüler ile çocuk ve genç hükümlülerin öğrenimlerine devam etmelerini sağlamaya yönelik şube müdürlüğü tarafından hazırlanan projeleri görüşmek ve karara bağlamak görevi de bulunmaktadır (DSY md. 62/2-d).

1. Koruma kurullarının çalışma usul ve esasları

Koruma kurulu, her ayın ikinci haftası toplanır. Toplantı yer ve zamanı ile toplantı gündemi daha önceden kurul üyelerine bildirilir. Kurulun gündemi Cumhuriyet başsavcısının görüşü alınarak, şube müdürlüğünce hazırlanır. Kurul; üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır, toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar alır. Toplantı yeter sayısına ulaşamazsa, bu husus bir tutanakla saptanarak toplantı beş gün sonra çoğunluk aranmaksızın yapılır. Kurulun Cumhuriyet başsavcısının talebi hâlinde her zaman toplanması mümkündür.

Kurulda alınan kararlar bir tutanakla tespit edilerek katılanlarca imzalanır ve ilgisine bildirilir. Kararların yerine getirilmesini şube müdürlüğü veya büro takip ederek sonucu hakkında kurula bilgi verir. Koruma kurulları; faaliyetleri ve çalışma sonuçları hakkında bir rapor hazırlayarak her yılın temmuz ve aralık ayı sonunda daire başkanlığına gönderir (DSY md. 63).

2. Koruma kurullarına başvuru

Kurullara; suçtan zarar görenler ve ceza infaz kurumundan salıverilen hükümlüler ile bunların kanunî temsilcileri ile avukatı başvurabilir.

İlgililer başvurularını bir dilekçe ile oturdukları yerdeki kurula iletmek üzere şube müdürlüğü veya büroya yapar. Dilekçeye başvuru konusu ile ilgili belgeler eklenir. Başvurular koruma kurulları defterine kaydedilir (DSY md. 64).

d. Danışma Kurulunun görevleri

Danışma Kurulunun görevleri 5402 sayılı Kanunun 20'nci maddesinde düzenlenmiştir. Maddede, Danışma Kurulunun görevlerinin; denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetlerine ilişkin olarak temel ilkeleri belirlemek, öneri niteliğinde karar almak ve bu kararları ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek, Genel Müdürlük tarafından sunulan, şube müdürlükleri ve koruma kurullarının yıllık faaliyetlerini değerlendirmek ve önerilerde bulunmak, şube müdürlükleri ve koruma kurullarının görevleri ile ilgili olarak hazırlanan kanun, tüzük ve yönetmelik taslaklarını incelemek ve önerilerde bulunmak ve kanunla verilen diğer görevleri yapmak olduğu belirtilmiştir.

Danışma Kurulunun yazı işleri hizmetleri Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünce yürütülür. Danışma Kurulu, Bakanlık Müsteşarının uygun göreceği tarihte toplanır. Davet yazısında; toplantının yeri, zamanı ve gündemi belirtilir. Toplantıda alınan tavsiye kararları tutanağa bağlanır ve kurul üyelerince imzalanır. Muhalif üye karşı oy yazısı yazar. Kararlar ilgili kurum ve kuruluşlara iletilir (DSY md. 66).

e. Gönüllü çalışanlar

Gönüllü çalışanlar teknik anlamda denetimli serbestlik kurumlarından birisi olmamakla beraber, bunların sistemin işleyişinde büyük öneme sahip olduğu da açıktır. 5402 sayılı Kanunun 22'nci maddesinde denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetlerinde gönüllü olarak çalışacak kişilerden de faydalanabilme imkânı getirilmiş, böylelikle bu alandaki hizmetin daha iyi yapılması ve toplum içinde yaşayan bireylerin bu hizmete katılımının sağlanması amaçlanmıştır.

Gönüllü kişilerin, faaliyetlerinde bu Kanunda belirtilen ilkeleri gözetmeleri gerektiği, görev, yetki ve sorumluluk yönünden kamu görevlilerine ilişkin hükümlere tâbi oldukları, bu faaliyetleri çerçevesinde işledikleri veya kendilerine karşı işlenecek suçlarda kamu görevlisi sayıldıkları, bunların görevleri sebebiyle işlemiş oldukları suçlar hakkında 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümlerinin uygulanacağı ve soruşturma izninin adalet komisyonu başkanı tarafından verileceği hükme bağlanmıştır.

Burada belirtilmesi gereken bir husus da, gönüllü çalışanların sır saklama yükümlülüğünün bulunduğuudur.

Gönüllü çalışabilmek için; Türk vatandaşı olmak, başvuru tarihinde yirmi bir yaşını bitirmiş olmak ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48'inci maddesinin genel şartlar başlıklı beşinci bendinde sayılı suçlardan hükümlü bulunmamak koşulları aranır.

Çalışmak isteyen gönüllü kişiler şube müdürlüğü veya büroya dilekçe ile başvurur. Ayrıca şube müdürlüğü veya büroca bu konuda resen araştırma yapılabilir. Gönüllülerden; yerleşim yeri belgesi, Cumhuriyet başsavcılığından alınacak iyi hâl belgesi, Sağlık Bakanlığına bağlı tam teşekküllü hastanelerden alınan sağlık raporu ve gönüllü başvuru formunu doldurmaları istenir. Başvurular, ilgili Cumhuriyet savcısı tarafından değerlendirilerek Cumhuriyet başsavcısının onayına sunulur. Başvurusu kabul edilen kişilere şube müdürlüğü veya büro tarafından "kimlik kartı" verilir. Gönüllülerin; çalışma programı şube müdürlüğü veya büroca belirlenerek, ilgiliye bildirilir.

Gönüllülerin hizmet verecekleri alana yönelik programların hazırlanması, takibi ve değerlendirilmesi şube müdürünün görevlendirdiği uzmanın rehberliğinde olur. Gönüllüler çalışmak istedikleri alanı seçme konusunda bilgi, beceri ve ilgi alanları göz önüne alınarak yönlendirilir. Gönüllü çalışanlardan; psikolog, sosyal çalışmacı, sosyolog, psikolojik danışmanlık ve rehberlik öğretmenliği unvanına sahip olanlara, sorumluluğu ve sosyal araştırma raporu düzenlemeyi yazılı olarak kabul etmeleri hâlinde rapor hazırlama görevi verilebilir. Gönüllüler, çalıştıkları şube müdürlüğü veya büronun genel işleyişi ile çalışma usul ve esaslarına doğrudan veya dolaylı müdahalede bulunamaz. Şube müdürünün veya büro şefinin belirlediği kurallara ve çalışma programına uymayan gönüllülere yazılı uyarı yapılır. Uyarıya rağmen kurallara ve çalışma programına uygun davranmayan gönüllülerin görevine şube müdürü veya büro şefince son verilir. Gönüllülerin çalışmalarından en iyi şekilde yararlanabilmek için onları hizmete teşvik edecek ortam, şube müdürlüğü veya büroca sağlanır (DSY md. 75).

VII. Sonuç

Denetimli serbestlik hizmetlerinin genel amacı, toplumun huzur ve mutluluğunu sağlamak, suç işleyenleri iyileştirerek ve sosyalleştirerek yeniden üretken birer birey olarak toplum içindeki yerini almasına yardım etmektir. Bunu yapmak için de öncelikle toplumu suçlulardan korumak ve suçluyu iyileştirmek gerekmektedir. Suçluları sadece dört duvar arasına kapatarak özgürlüğünden yoksun bırakmanın her zaman suçluya ve topluma bir faydası olmamaktadır. Bu bakımdan, denetimli serbestlik hizmetleri; toplumun huzur ve mutluluğunu sağlamak için, suç işleyen veya koşullu salıverilen kişilerin yeniden suç işlemesini önlemeyi, suçluların cezalarını toplum içinde rencide olmadan çekmelerini sağlamayı ve onlara her konuda rehberlik yaparak topluma kazandırılmasına katkıda bulunmayı amaç edinmiştir.⁹² Denetimli serbestliğin yararlı bir çok yönleri vardır: Çoğunluk suçlular için umut verici bir kontrol ve iyileştirici bir yöntemdir; aile birliğinin devamını sağlar; kişinin ekonomik yönden bağımsızlığını garanti eder ve topluma yeniden katılımını geliştirmek konusunda yardımcı olur. Bu kurumdan yararlanan kişinin devlete yüklediği parasal değerın hapis cezası ile karşılaştırılmasında bu yöntemin daha tutarlı olduğu saptanmıştır.⁹³

⁹² Usta, "(Denetim)", s. 5.

⁹³ Yücel, age, s. 244.

5402 sayılı Kanun kapsamında mahkemelerce haklarında hapis dışı tedbirlere hükmedilen kişilerin toplum içerisinde denetlenmesi, iyileştirilmesi, yükümlülüklerine uyması, hem suçluya hem de suç mağduruna psiko-sosyal ve ekonomik yardımda bulunulması, adli mercilere sosyal araştırma raporları yazılması gibi hizmetler verilmektedir. Böylece kişi hem hakkında verilen yükümlülüğü yerine getirmekte, hem de ceza veya tedbirin süresi içinde gelecekteki yaşamını yeniden düzenlemesine yardımcı olacak faaliyetlerde bulunmaktadır. En önemlisi de bu süreci toplumdan kopmadan ve izole edilmeden, sosyal bir çevrede, kanunlara saygılı olmayı benimseyerek yerine getirmektedir.

Önemli bir diğer konu ise, ceza infaz kurumlarından salıverilen ya da cezaları ertelenen hükümlülerin topluma uyumlarının sağlanmasıdır. Uzun bir süre ceza infaz kurumunda bulunma hiç kuşkusuz belli sosyal, ekonomik ve hatta psikolojik problemleri beraberinde getirebilmektedir. Bu bireyler, dış dünyadan uzakta geçirdikleri yılların ardından topluma, toplumdaki yeni gelişmelere yabancı olabilmektedirler. Bu durum ise onların zaten eski hükümlü olmalarından dolayı yaşadıkları sorunları daha da arttırabilmektedir. Bu nedenle, bu kişilerin toplumla yeniden bütünleşmeleri için denetimli serbestlik ve yardım sistemine önemli sosyal görevler düşmektedir. Ülkemizde, suç mağdurunun veya suçtan zarar görenin korunmasına ilişkin tartışmalar özellikle son on yılda ön plâna çıkmıştır. Bu nedenle 5402 sayılı Kanunda suç mağdurunun korunmasına ilişkin özel düzenlemelere de yer verilmiştir.

Sonuç olarak, bir kişi denetimli serbestlik kararı altına alındığında, hem son derece etkili ve yararlı olacak bir rehabilitasyon sistemi içinde yer almakta, hem de ceza infaz kurumlarında gereksiz nüfus artışı yaşanmasına engel olunmaktadır. Böylece toplum malî kaynaklarını daha verimli alanlarda kullanabilecektir.

KAYNAKÇA

Demirbaş, Timur, “*İnfaz Hukuku, Özellikle Cezaevlerinin Tarihçesi, Uluslararası Belgelerle Karşılaştırmalı Olarak Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfazı ve Ceza İnfaz Kurumlarının İdaresi*”, Ankara 2003.

Dönmezer, Sulhi; Erman, Sahir, “*Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku Genel Hükümler*” C. III, 11. Baskı, İstanbul 1994.

Erbaş, Coşkun, “*Tarihi Gelişim İçinde Gözetimle Erteleme (Denetimli Serbestlik – Sursis Avec Mise A L’épreuve) ve Fransa’daki Uygulaması ile Konuya İlişkin Türk Ceza Kanunu Öntasarı Metinleri I*”, YD, C, 22, Ocak - Nisan 1996, S, 1 - 2.

Kamer, V. Kadri, “*Türkiye’de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Geliştirilmesi Projesi Açılış Konuşma Metinleri (Açılış)*”, Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetlerinden Sorumlu Daire Başkan Yayınları, Ocak 2006- Ankara Yayın No:2.

Kamer, V. Kadri, “*İngiltere Ziyareti İzlenimleri (İzlenimler)*”, Sesleniş Gazetesi, 15 Mart 2006, Yıl, 4, S, 48.

Usta, İbrahim, “*Denetimli Serbestlik ve Yardım Hizmetleri (Denetim)*”, Sesleniş Gazetesi, 15 Aralık 2005, Yıl, 4, S, 45.

Usta, İbrahim, “*Tahliye Sonrası Yardımlar ve Koruma Kurulları (Koruma)*”, Sesleniş Gazetesi, 15 Ocak 2006, Yıl, 4, S, 46.

Önder, Ayhan, “*Ceza Hukukunda Tecil ve Benzeri Müesseseler*”, İstanbul 1963.

Öztürk, Bahri; Erdem, M. Ruhan, “*Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku*”, 8. Baskı, Ankara 2005.

Pradel, Jean, “*Çağdaş Sistemlerde Karşılaştırmalı Ceza Usulü*”, İSİSC Kollokyumlarının Sentez Raporu, Çeviren; Sulhi Dönmezer, 1. Baskı, İstanbul 2000.

Yücel, M. Tören, “*Kriminoloji, Suç ve Ceza*”, Adalet Teşkilatını Güçlendirme Vakfı Yayını, Ankara, 1986.